

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Identitetsskapande hos ungdomar i en judisk kontext

- En jämförande studie av intervjuer med elever på ett sekulärt judiskt gymnasium och ett ortodoxt judiskt gymnasium i Israel

Av: Rebecka Haas och Ann Thorn-Svanberg

LAU 370

Handledare: Bo Claesson, Kerstin von Brömssen

Examinator: Henrik Bogdan

Rapportnummer: HT081130-02

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Identitetsskapande hos ungdomar i en judisk kontext - En jämförande studie av intervjuer med elever på ett sekulärt judiskt gymnasium och ett ortodoxt judiskt gymnasium i Israel

Författare: Rebecka Haas och Ann Thern-Svanberg

Termin och år: Hötterminen, 2008

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Bo Claesson och Kerstin von Brömssen

Examinator: Henrik Bogdan

Rapportnummer: HT081130-02

Nyckelord: Judisk identitet, identitetsskapande, unga och identitet, Israel och gymnasieskolor, Israel och ungas religiositet, unga judar och identitet

Vi vill undersöka och jämföra hur identiteter skapas hos ungdomar på ett sekulärt judiskt gymnasium och på ett ortodoxt judiskt gymnasium i Israel. Vår fråga är: hur skapas identitet hos de utvalda gymnasieeleverna i Israel? Vår metod bygger på att vi reste till Israel och intervjuade elever enskilt på ett ortodoxt respektive sekulärt gymnasium. Vi har genomfört en kvalitativ undersökning och använt oss av halvstrukturerade intervjuer. Material som vi har använt oss av är bland annat Bente Groth med boken *Judendomen - Kultur, historia, tradition* och Thomas Ziehes *Kulturanalyser ungdom utbildning modernitet*, Emmanuel Lévinas *Etik och Öändlighet* samt Anthony Giddens *Modernitet och självidentitet Självet och samhället i den senmoderna epoken*.

Resultatet visar hur de ortodoxa eleverna kommer från religiösa hem, samt lever och verkar i en ortodox, religiös miljö. De går på en ortodox skola, har ortodoxa vänner och grannar och är aktiva i organiserade, religiösa ungdomsverksamheter. Resultatet redovisar även hur de sekulära eleverna kommer från sekulära hem, har sekulära vänner, har icke-religiösa fritidsaktiviteter, samt att de går på ett sekulärt gymnasium. Detta innebär att ungdomarna vistas i livsvärldar med likasinnade och deras identitet och religiösa identitet skapas genom interaktion, bekräftelse, dialog, gemenskap och samhörighet med den andre. Dessutom har vi undersökt hur eleverna ser på olika moraliska dilemman. De ortodoxa eleverna tror på ett större personligt ansvar, vänder sig starkare mot lögn, men både de religiösa och sekulära eleverna värnar om djurens välbefinnande.

Studien har betydelse för läraryrket då vi som blivande religionslärare kommer att undervisa om judendomen och Israel. Dessutom har vi fått fördjupad kunskap om hur identitet och religiös identitet skapas och formas av omgivningen genom socialisationsprocessen.

Abstract

Final Examination in the Teacher Trainee Programme

Title: Forming teenagers' identity in a Jewish context – A comparative study between a secular Jewish secondary school and an Orthodox Jewish secondary school in Israel with the use of interviews

Authors: Rebecka Haas and Ann Thern-Svanberg

Semester and year: Autumn semester, 2008

Concerned Department: Institute of sociology

Tutor: Bo Claesson and Kerstin von Brömssen

Examiner: Henrik Bogdan

Report number: HT081130-02

Key words: Jewish identity, the formation of an identity, Israel and Secondary schools, Israel and young peoples religiousness, young Jews and identity.

Our main goal is to observe and compare the way a young person's identity is influenced by a secular secondary school and by an Orthodox secondary school in Israel. The question we will try to answer is the following: How is the chosen student's identity formed in those two schools in Israel? The method used is travelling to Israel and interviewing students from both a secular and an Orthodox school. Our research is qualitative and the interviews included are incomplete. The material which is being used is among others: Bente Groth with the book *Judendomen - Kultur, historia, tradition*, Thomas Ziehes' book *Kulturanalyser ungdom utbildning modernitet*, Emmanuel Lévinas' *Etik och Oändlighet* and Anthony Giddens' *Modernitet och självidentitet Självet och samhället i den senmoderna epoken*.

The outcome of the results underline the fact that orthodox students come from religious homes and live and interact in a religious environment. They go to an Orthodox school, they have orthodox friends and neighbours and they also participate in religious activities from young people. Results also underline the fact that students from the secular school come from secular homes, have secular friends, go to a secular school but participate in non religious activities. It is, therefore, deduced that young children live in environments which encourage the same types of beliefs theirs and their personality and religious identity is being formed with the help of interaction, acknowledgement, dialogue, fellowship and the sense of belonging to a group. We have, moreover, examined the students' reaction to moral dilemmas. The orthodox students believe in personal responsibility and are in guard for lies in a greater extent, however, both religious and secular students defend the humans well being.

This study is very meaningful for teaching as we are the forthcoming religion teachers who will be asked to discuss about and teach Judaism and Israel. Furthermore, we were given the chance of broadening our knowledge about how a young person's identity and religious beliefs are influenced and formed by interaction and social environment.

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
2. Syfte och frågeställningar	7
2.1 Syfte.....	7
2.2 Frågeställning.....	7
3. Metod	8
3.1 Urval av intervjupersoner och tekniker för att samla information.....	8
3.2 Genomförande.....	9
3.3 Problem med frågorna.....	10
3.3.1 Telefonlistan med sekulära gymnasieskolor.....	10
3.3.2 Genomförande och bearbetning av intervjuerna.....	11
3.4 Tillförlitlighet i resultat.....	11
3.4.1 Förförståelse.....	12
3.5 Utformande av intervjufrågor.....	12
3.6 Etiska överväganden.....	13
3.7 Bortfallet.....	13
3.8 Begrepp.....	13
4. Struktur	15
5. Avgränsningar	16
6. Tidigare forskning	17
6.1 Identitet och kulturella värden hos gymnasieelever i Israel.....	17
6.2 Förståelse av judisk identitet.....	17
6.3 Judiska kvinnor i äldre tonåren.....	17
7. Bakgrund	19
7.1 Det israeliska skolsystemet.....	19
7.1.2 Presentation av gymnasieskolorna för undersökningen.....	19
7.2 Den judiska befolkningen i dagens Israel.....	20
7.3 Armén.....	21
7.4 Olika inriktningar av judendom i Israel.....	21
7.5 Judendomens högtider.....	23
7.6 Judendomens kosherregler.....	24
7.7 Judendomens syn på etik.....	24
7.7.2 Judisk uppfostran.....	25
8. Teori	27
8.1 Modernitetens villkor.....	27
8.2 Människan som en självtolkande varelse.....	29
8.3 Samhällets roll i identitetsskapandets process.....	29
8.4 Mötet med den andre.....	31
8.4.1 Transcendensens etik.....	31
9. Resultat	33
9.1 Motivering till val av gymnasieskola, fråga 2.....	33
9.2 Könsegregerade eller heterogena klasser, fråga 3.....	34
9.3 Vänskapskretsen, fråga 6.....	34
9.4 Religionsundervisningen i skolan, fråga 8.....	35
9.5 Mötet med andra religioner i skolan, fråga 9.....	36
9.6 Fritid, fråga 11.....	36

9.7 Familjen, fråga 12.....	37
9.8 Förebilder, fråga 13.....	37
9.9 Den egna religiositeten, fråga 14.....	38
9.10 Judisk identitet, fråga 15.....	39
9.11 Judisk identitet - multipla svarsalternativ, fråga 16.....	40
9.12 Religion i det israeliska samhället, fråga 17.....	41
9.13 Synagogan, fråga 18.....	42
9.14 Att fira Jom kippur, fråga 19.....	43
9.15 Moraliska och etiska värden, fråga 23.....	44
9.16 Lögn, fråga 24.....	45
9.17 Stöld, fråga 25.....	46
9.18 Djurförsök inom kosmetisk forskning, fråga 26.....	47
9.19 Djurförsök inom medicinsk forskning, fråga 27.....	47
9.20 Främlingen, fråga 28.....	48
10. Resultatdiskussion.....	49
10.1 Kategori: mötet med den andre.....	49
10.2 Kategori: mötet med skolans och utbildningens värld.....	51
10.3 Kategori: mötet med familjen.....	52
10.4 Kategori: mötet med samhället.....	53
10.5 Kategori: etiska och moraliska ställningstaganden.....	55
11. Slutsats.....	57
12. Sammanfattning.....	58
13. Förslag till fortsatt forskning.....	59
14. Käll- och litteraturförteckning.....	60
Bilagor:	
Bilaga 1: Samtliga intervjufrågor.	
Bilaga 2: Samtliga band med intervjuer.	
Bilaga 3: Broschyr om Pelech.	
Bilaga 4: Informationsbrev till skolorna med våra frågor.	
Bilaga 5: Mail från David.	
Bilaga 6: Mail från Lea.	
Bilaga 7: Mail från Leon, med en telefonlista till israeliska gymnasieskolor.	
Bilaga 8: Mail från Maria, vår kontaktperson på Ironi.	

1. Inledning

Israel är landet där judendomen, islam och kristendomen möts i en smältdegel av historia, heliga platser och heliga personers gravar. Människors vallfärdas dit för att beskåda platser som de läst om i Bibeln eller Koranen. Människor trängs vid klagomuren, i moskéer och kyrkor. Som blivande religionslärare bildar Israel, judendomen, islam och kristendomen några av de kraftfullaste pelarna för religionskunskapsämnet.

Men Israel präglas även av darrande rädsla varje gång en buss sprängs av terrorister eller raketer skjuts mot kibbutzer. Oron över konflikten finns på båda sidorna av muren. Israel har en mångfald av judar med olika inriktningar av judendomen. De sekulära judarna, de traditionella, ortodoxa och ultraortodoxa bor i Israel men har vitt skilda sätt att se på religion och hur man bör leva. Därför fann vi som blivande lärare att denna spänning måste undersökas. Vi har undersökt och jämfört hur judiska ungdomars identiteter och religiösa identiteter formas av vänner, familjen, judendomen och det israeliska samhället och dess institutioner såsom skolor, synagogor och organiserade ungdomsverksamheter.

Men för att tränga ned djupare i frågeställningen bestämde vi oss också för att intervjua både elever på ett ortodox gymnasium vid namn Pelech, samt den sekulära gymnasieskolan Ironi. Landet Israels judiska befolkning befinner sig i en vibrerande diskussion om vad som är sann judendom, vad som är rätt och fel. Vid klagomuren finns alla sorters judar förenade i bön, bugande mot muren.

2. Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Vi undersöker och jämför hur identiteter skapas hos ungdomar på ett sekulärt judiskt gymnasium och på ett ortodox judiskt gymnasium i Israel. Genom intervjuer med elever på dessa två gymnasier, strävar vi efter att uppnå en vidare förståelse av hur identitet skapas i mötet med den andre. Vi undersöker socialisationsprocessens inverkan av hur ungdomens identitet och religiositet formas genom interaktion och dialog med föräldrar, släktingar, vänner, pedagoger och genom mötet med samhällets institutioner såsom synagogor, skolor och fritidssysselsättningar.

2.2 Frågeställning

- Hur skapas identitet hos de utvalda gymnasieeleverna i Israel?

Det är den judiska identiteten inom den judisk- israeliska kontexten i landet Israel som vi undersöker.

3. Metod

Vi har genomfört en kvalitativ undersökning med intervjuer i fokus, där varje elev intervjuats var för sig. Vi önskade breda och personliga svar från våra informanter (gymnasieelever på två israeliska gymnasieskolor) och valde därför att göra halvstrukturerade intervjuer. I halvstrukturerade intervjuer utgår man från fokuserade öppnande frågor som inte kan besvaras med ja eller nej. Utifrån de svar man får ställer man följdfrågor som dyker upp under intervjuens gång.¹

Uppsatsen behandlar identitetsskapande hos ungdomar i det moderna samhället i en judisk kontext. För att komma fram till vad som formar identitet hos våra intervjupersoner har vi utgått från teorier av Giddens, Ziehe, Sernherde, Taylor, Lévinas och Sen om hur identitet skapas. Utifrån dessa teorier skrev vi frågor som vi ställde till eleverna på de två gymnasieskolorna i Israel. I resultatet har vi valt att presentera svaren på frågorna i form av kategorier. Dessa kategorier illustrerar elevsvaren och dess likheter och olikheter.

Utifrån våra källor om identitet såg vi behovet och möjligheterna inom religionsvetenskap och pedagogik att göra en undersökning om identitetsskapande hos ungdomar i en judisk och israelisk kontext.

Det framgår av våra teoretiker att omgivningen är avgörande för identitetsskapande. För att kunna urskilja vad som skapar identitet och religiositet hos våra utvalda elever har vi valt att presentera information om Israel och judendomen. Vi har strävat efter att skapa en helhetsbild av elevens livsvärld, där samhället och religion är två viktiga faktorer. Genom denna presentation i bakgrundsdelen får läsaren ta del av den kontext ungdomarna lever och verkar i. En annan viktig aspekt för uppsatsen berör etik. I bakgrunden presenteras judendomens syn på etik. Detta har även legat till grund för resultatet där elevernas syn på etiska dilemman presenteras. Vi har undersökt huruvida de ortodoxa och sekulära elevernas syn på moraliska dilemman skiljer sig åt, för att se om det finns en gemensam etik.

Med hjälp av uppsatsens teorier, intervjumaterial med skolor i Israel, vår bakgrund om Israel och judendomen, samt den tidigare forskning som redovisats i uppsatsen har vi gjort en ansats till att kunna fastställa vad som skapar identitet och religiositet hos de utvalda eleverna. Detta diskuteras och sammanställs i resultatdiskussionen. Resultatdiskussionen är upplagd i kategorier som är formade av uppsatsens teorier om hur identitet skapas. Vi har valt att presentera konklusionen av uppsatsen under rubriken slutsats.

3.1 Urval av intervjupersoner och tekniker för att samla information

I vår uppsats använder vi oss av figurativa namn på våra kontaktpersoner för att skydda deras identitet. Vi har valt att intervjua sammanlagt åtta stycken gymnasieelever. Fyra stycken elever från Pelech, ett ortodext flickgymnasium i Jerusalem. Vår kontaktperson där heter Lea och är administrativ direktör. Fyra stycken elever kommer från Ironi, en sekulär gymnasieskola i Bet Yam. Vår kontaktperson på Ironi heter Maria och hon är lärare i engelska. Eleverna är utvalda av våra kontaktpersoner på de båda skolorna och de har ordnat med tider för intervjuerna och tillstånd från föräldrarna. Kontaktpersonerna på respektive skola, rektorer, samt föräldrarna till intervjupersonerna godkände dessutom våra frågor, före eleverna fick delta i undersökningen.

---

¹ Samtliga intervjufrågor, bilaga 1

Eleverna går i elfte klass, vilket innebär att de har ytterligare ett skolår framför sig innan de slutar på gymnasiet och träder in i armén. Den yngsta eleven som vi intervjuade var femton år och de sju övriga var sexton eller sjutton år gamla. Eleverna från den sekulära gymnasieskolan var ett urval från Marias undervisningsgrupper. Eleverna från Pelech var ett urval av elever ur elfte klass på skolan. På Ironi fick eleverna avvika från sitt normala schema för att bli intervjuade men på Pelech fick eleverna komma på sina raster.

Eleverna från den sekulära gymnasieskolan består av två flickor och två pojkar. Men från det religiösa gymnasiet är våra intervjupersoner fyra flickor. Detta beror på att de religiösa skolorna generellt är flick- eller pojkskolor med en könshomogen elevgrupp. Eftersom vi inte fick tag på en religiös pojkskola, finns det därmed ett överskott av flickor i vår sammanlagda intervjugrupp.

Vi använde oss av en längre intervju och ställde samma frågor till eleverna på de båda skolorna. Fråga 16 finns på ett separat papper, tillsammans med intervjufrågorna. Anledningen till detta var att vi ville göra uppgiften mer lättförstådd och pedagogisk genom ett system av stjärnor och plus. Dessutom spelade vi in eleverna på band, både på grund av tillförlitligheten för arbetet men också för att vi aktivt kunde delta genom att ställa följdfrågor och respektera eleven genom att vara uppmärksam på hennes svar.² Vi fick även en broschyr om Pelech från Lea som vi har använt till vår bakgrund.³ Samtliga bilagor och material finns tillgängligt för läsaren i vårt förvar.

3.2 Genomförande

Att finna skolor i Israel för våra intervjuer var en lång process. Den började redan under sommaren 2008, men problemet var då att skolorna var stängda för sommaren och det gick inte att få tag på någon ansvarig person. Därför inleddes sökandet efter gymnasieskolor på nytt när universitetet i Sverige startade igen i september, för det var viktigt att först prata med vår handledare Bo Claesson och få våra frågor godkända av honom innan vi skickade i väg förfrågningar till skolor.

I sökandet efter skolor kontaktade Rebecka otaliga släktingar, vänner och bekanta i Israel. Dessutom frågade vi på judiska församlingen i Göteborg, de israeliska ungdomsansvariga på församlingen i Göteborg och alla övriga judar i Rebeckas bekantskapskrets med kontakter i Israel.

Vi ringde och kontaktade en lång rad av släktingar och vänner som via mail, fax eller post mottog vårt informationsbrev om oss själva, vår uppsatsidé och ett antal utvalda frågor som skulle delas ut till skolor i närheten av deras hem eller där de arbetade.⁴ Dessutom mailade vi rabbinen David i Köpenhamn, som svarade med en lista på religiösa skolor och kontaktpersoner i Israel. Vi ringde de skolor som David angivit och mailade eller faxade dem om vi inte fick tag på någon ansvarig.⁵ Vi fick tidigt svar från Lea, som senare blev vår

---

² Samtliga band med intervjuer, bilaga 2.

³ Broschyr om Pelech, bilaga 3.

⁴ Informationsbrev till skolorna med våra frågor, bilaga 4.

⁵ Mail från David, bilaga 5.

kontaktperson på Pelech. Men hon menade i detta stadium att våra frågor inte var tillräckligt intressanta för hennes elever. De övriga skolorna svarade inte alls eller tackade nej.⁶

3.3 Problem med frågorna

Vi kontaktade en släkting till Rebecka och hans fru som är lärare för att diskutera frågorna och varför ingen skola svarade eller varför de tackade nej. Vi diskuterade länge per telefon och kom fram till att de var våra frågeställningar till eleverna kring sex, abort och homosexualitet som var problemet. Syftet med dessa tre frågor var att undersöka elevernas syn kring etik. Men eftersom vi hade fler frågeställningar med etiska dilemman bestämde vi oss för att ta bort de om abort, sex och homosexualitet, av den anledningen att de inte var bärande för undersökningen. Därefter mailade vi på nytt de religiösa skolorna som inte replikerat och Lea på Pelech. Lea svarade omgående att vi var välkomna.

Vårt största misstag var att vi i vårt informationsbrev enbart presenterade ett fåtal av våra frågor och hade därför valt ut de som vi trodde skolorna skulle reagera negativt på. Anledningen till detta var att vi inte ville att vi väl på plats i Israel skulle stöta på problem på grund av våra frågeställningar till eleverna. Den tanken var visserligen god men vi borde bifogat samtliga frågor till skolorna direkt. Därmed skulle lärare och rektorer se ett större sammanhang med våra övriga frågor om identitet och religion.

Slutsatsen av detta är att i Sverige är det enklare att ta upp ämnen om sex och homosexualitet, vilket kan vara känsligare i ett land som Israel eller på religiösa skolor. Lea sa 17/11-2008 att hon kunde besvara och ge konstruktiv kritik på våra frågor eftersom hon är från England men trodde att språkbarriären hindrade de övriga som fick vårt brev från att besvara det och säga varför de inte ville medverka.

Men vi båda uppsatsförfattare var överens om att lägga ned uppsatsidén om det vore så att vi fann att vår undersökning var beroende av samtliga av våra frågor eller att vi inte kunde uppnå vårt syfte utan några av dem. Du tar en stor risk med att anpassa din undersökning efter andras krav, men vi enades om att vår uppsats syfte och våra två huvudfrågeställningar lika väl kunde besvaras utan denna aspekt av sex och homosexualitet.

När vi väl fått tag på en religiös skola insåg vi att vi skulle vara tvungna att söka en sekulär. Nästa problem som vi stötte på var att det tre veckor långa lovet i oktober startade på grund av att många viktiga judiska högtider äger rum i denna månad. Vi hade lagt störst fokus att söka en religiös skola, eftersom vi antog att de skulle vara svårare att få tag i en sådan. Därför inleddes ett intensivt sökande efter en sekulär skola. Vi ringde alla sekulära släktingar i Israel som vi inte kontaktat tidigare av den orsaken att vi trodde att fler skulle tacka ja till vårt projekt. Eftersom Rebeckas släkt och vänner bor spridda i hela landet var vi inställda på att vi kunde hamna i olika delar av Israel för att genomföra intervjuerna. Vi fattade därför ett beslut om att vi behövde tillbringa två veckor i Israel för att hinna fullfölja vårt arbete.

3.3.1 Telefonlistan med sekulära gymnasieskolor

Tack vare Leon, en bekant från Israel som Rebecka träffade under firandet av det judiska nyåret med judiska församlingen, fick vi via mail en lista med telefonnummer till israeliska gymnasieskolor.⁷ Detta var till stor hjälp för oss, eftersom hemsidorna står på hebreiska och

---

⁶ Mail från Lea, bilaga 6.

⁷ Mail från Leon, med en telefonlista till israeliska gymnasieskolor, bilaga 7.

det var väldigt svårt att försöka googla fram namn och skolor. Vi ringde runt och fick snart ett svar på den bekantes egna gamla gymnasieskola Ironi i Bet Yam. Kvinnan som mottog telefonsamtalet var Maria, som sedan blev vår kontaktperson på skolan. Efter samtalet fick hon omedelbart ett mail från oss med information och frågor. Hon frågade sin rektor som godkände att vi skulle komma till Ironi för att intervjua elever. Därefter bestämdes tider och besöket förbereddes. Väl i Israel ringde vi Maria och bekräftade att vi var på plats.⁸

Gymnasieskolorna låg i olika delar av landet, Ironi ligger i Bet Yam, vilket är en förort till Tel Aviv. Pelech däremot låg i ett ortodox område i Jerusalem. Därför bodde vi både i Tel Aviv och Jerusalem. Att resa mellan städer kostar alltid tid och energi men detta var vi väl införstådda med före resan.

3.3.2 Genomförande och bearbetning av intervjuerna

Vi har båda varit med vid varje intervjutillfälle och intervjuerna har tagit mellan 30 - 50 minuter vardera. Vi har sammanlagt gjort åtta intervjuer. På Ironi intervjuade vi elever i biblioteket, som också verkade som ett uppehållsrum för elever på rast. På Pelech satt vi i ett ostört rum i lärarrummet. Detta innebär att Ironis elever intervjuades i en bullrig miljö med störande inslag, vilket kan ha påverkat bandens kvalitet, elevernas koncentration och vår effektivitet i samtalen. Eleverna på Pelech stod uppsatta på en lista och flickorna kallade in varandra, vilket gjorde att intervjuerna flöt på mycket bra.

På fråga 16 fick eleverna gradera vilka faktorer som var viktigast, respektive mindre viktiga för deras judiska identitet. Vi valde att göra detta genom att de skulle sätta ut tre stjärnor för den viktigaste punkten, två för den näst viktigaste och en för nummer tre. De tre mindre viktiga graderades med plustecken. Trots vårt pedagogiska tänkande blev denna metod krånglig för eleverna och kunde ha gjorts annorlunda. Frågorna 15 och 23 var svåra för många och måste förklaras. Vi var noga med att poängtera att det inte fanns några rätt eller fel svar i våra moraliska dilemman eller vid rangordningen av viktiga faktorer för deras judiska identiteter.

Intervjuerna genomfördes på vardera skola under två olika dagar. Mellan Ironis intervjuer och Pelech förflöt en vecka. Detta innebar att vi hann skriva rent intervjuerna från Ironi direkt efter de ägt rum, vilket är mycket positivt eftersom man har i minne vilken elev som är vilken och hur de motiverat sina svar ifall det verkar aningen oklart på bandet vid något enstaka tillfälle. Efter intervjuerna på Pelech skrev vi också omedelbart rent intervjuerna.

3.4 Tillförlitlighet i resultat

Vi har bifogat banden för intervjuerna och citerar många elevsvar i uppsatsens resultatdel. Vår undersökning bygger på åtta elevintervjuer och därmed kan vi inte dra några generella slutsatser men har ändå valt att inom ramen för vårt arbete besvara våra frågeställningar och jämföra skolorna trots detta ringa antal intervjuer.

Majoriteten av eleverna hade inte engelska som modersmål och även vi har ett annat modersmål än det språk som användes för att ställa frågorna. Därmed kan det på grund av tungomålet uppstått missförstånd eller misstolkningar, vilket vi är medvetna om är en fara med att utföra intervjuer på ett annat språk än modersmålet. Då vi citerade elevernas utsagor i

---

⁸ Mail från Maria, vår kontaktperson på Ironi, bilaga 8.

resultatet har vi översatt dem till svenska, vilket naturligtvis också riskerar att misstolka elevernas utsagor.⁹

På Ironi verkade vår kontaktperson som tolk i hälften av intervjuerna, eftersom eleverna uttryckte att de ville ha stöd i sin engelska. Detta kan naturligtvis påverka svaren men vi bestämde oss för att det viktigaste var att eleverna kände sig trygga i intervjusituationen och därför tackade vi ja till erbjudandet om att Maria satt med under två av intervjuerna.

Att använda mail som metod har naturligtvis fördelar eftersom det är effektivt och mindre tidskrävande, samt billigare än att ringa. Samtidigt är mail en muntlig källa, i skriftlig form, som inte alltid är lika tillförlitlig som en tryckt källa eller en officiell hemsida. Men vi har ändå valt att utgå från att de uppgifter som vi fått är viktiga, eftersom våra kontaktpersoner är talesmän för sina skolor.

3.4.1 Förförståelse

Kvale beskriver i sin metodbok om den kvalitativa intervjun att det är viktigt att samla in så rika och förutsättningslösa beskrivningar som möjligt och intervjuaren måste därmed vara kritisk mot sina egna antaganden och hypoteser under intervjun. Vi är kritiskt medvetna om att vi är färgade av våra kontexter av kultur, traditioner och religion. Rebecka har varit i Israel tidigare och har kontakt med många släktingar som är israeler. Därför har hon en viss förförståelse och förväntan av svaren som skiljer sig från Ann som aldrig besökt Israel tidigare eller har judiska kontakter. Våra olika erfarenheter är emellanåt också positivt då Ann kan motverka att Rebecka tolkar in svar som inte fanns med, samtidigt som Rebecka har fördjupad kunskap och personlig erfarenhet av platser, högtider och judiska företeelser.¹⁰

3.5 Utformande av intervjufrågor

Frågorna formulerades delvis utifrån Bente Groths bok om judendomen, där hon beskriver viktiga etiska regler som gäller för judar, kristna och muslimer.¹¹ Frågeställningarna till eleverna, har naturligtvis även utformats utifrån den litteratur som vi använder oss av i uppsatsen, som presenteras i teoridelen. Några av frågorna är utformade som etiska dilemman för att göra intervjun intressantare och personligare. Vi tillfrågar då eleverna hur de skulle handla i olika situationer, till exempel om de ser någon stjäla i en butik.

Då vi utformade frågorna för intervjun utgick vi från Runa Patel och Bo Davidsons metodbok, som varit ett ledsnöre i upplägget och utformandet av vår uppsats.¹² Vi var noga med att undvika att ställa långa och ledande frågor, dubbel-frågor och förutsättande frågor. Vi använde oss av ”varför” som en uppföljning av många frågor, vilket gav fylligare svar. Vi försökte undvika alltför svåra engelska ord och fackuttryck. Självklart finns en risk med att formulera spörsmål på ett annat språk än modersmålet men vi uppfattade att eleverna förstod våra intervjufrågor. Vi använde oss även en förfrågan med fasta svarsalternativ, vilket är fråga 16. Vi visade upp denna fråga på ett separat papper för att intervjupersonerna skulle kunna se svarsalternativen framför sig och slippa vara tvungna att försöka minnas de alternativ som vi lät dem välja mellan.

---

⁹ Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur, 1997, s. 49-51.

¹⁰ Kvale, Steinar, s. 37.

¹¹ Groth, Bente, *Judendomen - Kultur, historia, tradition*, Stockholm: Natur och kultur, 2002. s.130-131.

¹² Davidson, Bo, Patel, Runa, *Forskningsmetodikens grunder – Att planera genomföra och rapportera om en undersökning*, tredje upplagan, Ungern: Studentlitteratur, 2008, s. 73-75.

Eftersom vi utförde intervjuerna i Israel och på skilda platser i landet visste vi att det skulle vara omöjligt att återkomma till skolorna efter våra intervjutillfällen. Därför formulerade vi fler spörsmål än vad vi behövde för arbetet, för att vara säkra på att få in den information vi behövde. I resultatdelen kommer de frågor som vi valt att använda oss av att finnas med. Detta innebär att de som inte redovisas valts bort, vilket är nummer 4, 5, 7, 10, 20, 21, samt 22.

3.6 Etiska överväganden

Då vi förberedde intervjuerna och under själva intervjutillfället hade vi stöd och inspirerades av Steinar Kvales metodbok om kvalitativa forskningsintervjuer. Vi var noga med att vara positiva och uppmärksamma mot intervjupersonerna. Dessutom tog vi hänsyn till klädkoderna på den ortodoxa skolan för att visa respekt mot deras regler och traditioner. Föräldrar, rektorer och våra kontaktpersoner hade gett samtycke till intervjuerna, men vi var ändå angelägna om att be om lov för att få spela in intervjuerna på band och poängterade för dem att de skulle ha fiktiva namn i uppsatsen för att skydda deras identiteter. Av den anledningen har vi valt att genomgående i uppsatsen kalla eleverna från Ironi a1-a4 och eleverna från Pelech för b1-b4.¹³

Vi försökte undvika att pressa eleverna, men i efterhand inser vi att det kunde ha varit av värde att ställa ännu fler följdfrågor än vi gjorde. Samtidigt måste man acceptera ett svar, som till exempel när en intervjuperson svarade på fråga 17 och menade att han inte såg något religiöst i det israeliska samhället och vi tvingades till slut lämna ämnet och acceptera svaret för att få fram autentiska svar och hålla på de etiska aspekterna för intervjun.¹⁴

3.7 Bortfallet

Vi hade beräknat att genomföra vår undersökning med 4-6 elever på vardera skola. Det externa bortfallet rör sig därmed om 4 personer sammanlagt från de båda skolorna. Detta beror på att vi inte fick tillgång till fler elever, men vår utgångspunkt var att intervjua minst fyra elever på vardera skola och detta mål har vi uppfyllt. Därmed anser vi inte att det externa bortfallet av intervjupersoner har påverkat undersökningen i så stor skala. Naturligtvis hade fler intervjupersoner kunnat nyansera och bidragit med andra idéer och åsikter, vilket alltid är positivt för en undersökning av detta slag. På grund av prov, sjukdom och raster går det i skolans värld inte att strukturera och planera som man vill. Detta visste vi från början och bad därför om att få intervjua 4-6 elever på respektive skola. Därmed garderade vi oss att få med minst fyra elever för att kunna genomföra vår undersökning.

3.8 Begrepp

I uppsatsen har vi använt av oss ett antal begrepp, som vi vill presentera. Begreppet ”den andre” använder vi genomgående. Med den andre avser vi mötet som uppstår människor emellan men också individens möte med samhället och dess institutioner.

---

¹³ Kvale, Steinar, s. 34, 103-109.

¹⁴ Se sida 39 i resultat del.

Med begreppet ”identitet” avser vi individens självbild och hennes medvetenhet om sig själv som en unik individ.¹⁵ Vi använder även begreppet ”självidentitet” som en synonym till identitet.

Ett annat begrepp i uppsatsen är ”religiositet”. Vår definition av religiositet: att en individ anser sig vara religiös på ett äkta eller innerligt sätt.

Definitionen av ”sekulär” är vanligtvis världslig, i motsats till andlig eller kyrklig¹⁶. Men vi har problematiserat detta begrepp, eftersom vi inte finner att sekulär innebär motsatsen till andlig eller kyrklig inom den israelisk- judiska kontexten i Israel. I Israel finns en djup klyfta mellan sekulariserade och religiösa judar. ”Skillnaden är ofta inte fullt så stor som parterna inbillar sig. Även de som betraktar sig själva som sekulariserade låter omskära sina barn. De firar bar mitzva och de flesta religiösa högtider, om än lite annorlunda än de ortodoxa. Cirka 70 procent av alla judiska israeler fastar på jom kippur, trots att endast omkring 40 procent definierar sig som mycket religiösa.”¹⁷ Därför menar vi att en israelisk elev eller skola som definierar sig som sekulär inte nödvändigtvis behöver vara sekulär i termer av icke- religiös.

Staten Israel grundades 1948. Många av de judar som lever i Israel kom dit under de senaste sjuttio åren. Det judiska folket förvisades från Palestina 70 efter vår tidräkning och levde i diaspora. Diaspora innebär judar i förskingringen dvs. utanför Palestina.¹⁸ En nationalstat innebär ett stängt landområde och folket har en gemensam historia, språk och kultur.¹⁹ Genom den judiska diasporan försvann många av dessa förutsättningar, eftersom det judiska folket inte längre hade ett gemensamt landområde, språk eller kultur. Därmed lades fokus kring halakah, den judiska lagen. Detta innebär, enligt oss, att judendomen antagligen har blivit en gemensam och enade kraft i den israeliska identiteten och det som kallas sekulärt i Israel har en vidare betydelse, där religion mycket väl kan vara ett inslag.

---

¹⁵ Nationalencyklopedin, band 9, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1992, s. 342.

¹⁶ Norstedts svenska ordbok. En ordbok för alla, första upplagan, Finland, 2003, s. 966.

¹⁷ Groth, Bente, s. 305-306.

¹⁸ Nationalencyklopedin, s. 622-629.

¹⁹ Nationalencyklopedin, band 14, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1994, s. 45.

4. Struktur

Vi har valt att presentera bakgrunden före teorin introduceras. Anledningen till detta är att vi vill ge läsaren en tydlig bild av våra intervjupersoner, skolorna de går på, hur utbildningssystemet i Israel ser ut och information om judendomen och dess etik med mera. Detta är viktigt för att läsaren ska få en en klar bild av uppsatsens syfte och för att spegla vår undersökningsgrupp och ramarna kring denna, som är israeliska gymnasieelever, som antingen går på en sekulär skola eller en ortodox flickskola.

Vår teoridel ligger av naturliga skäl före presentationen av resultatet. Teorin om identiteter och bakgrunden om etik, judendom och Israel ligger till grund för våra intervjufrågor. Svaren som framkommer av intervjuerna, redovisas genom att Patel och Davidsons mall om hur kvalitativa intervjuer kan bearbetas och redovisas.²⁰ Vi har valt att använda detta upplägg av resultatet för att senare i resultatdiskussionen skapa kategorier som behandlar och diskuterar hur mötet med den andre formar ungdomarnas identitet och religiösa identitet.

Resultatdiskussionen är upplagt utifrån kategorierna: mötet med den andre, mötet med skolans och utbildningens värld, mötet med familjen, mötet med samhället, samt etiska och moraliska ställningstagande. Syftet med detta upplägg är att ge struktur för uppsatsen och för att läsaren ska kunna se sambandet mellan de teorier vi har valt att använda oss av och resultatet som elevintervjuerna har givit. Eftersom vi har valt att redovisa resultatdiskussionen utifrån kategorier föredrog vi att framföra resultatet i en annan form.

---

²⁰ Davidsson, Bo och Patel, Runa, s. 118-125.

5. Avgränsningar

Det hade varit väldigt intressant att jämföra de båda skolornas kursmål för bibelkunskap och övriga styrdokument. Men vi fann inget material på engelska och bestämde oss därmed för att göra en avgränsning och inte jämföra dokument från de båda skolorna.

Naturligtvis hade vår uppsats varit intressantare om vi hade haft en större intervjugrupp på respektive skola. Men vi avgränsade undersökningsgruppen med hänsyn till att detta är ett integrerat examensarbete.

Vi har valt att inte beskriva hur identitet konkret skapas hos våra intervjupersoner i alla avseenden, eftersom vi menar att denna intention skulle vara omöjlig att uppfylla med våra tidsramar.

6. Tidigare forskning

6.1 Identitet och kulturella värden hos gymnasieelever i Israel

Herman S.N. har tillsammans med ett antal andra forskare samarbetat med Hebreiska universitetet i Jerusalem i Israel och skrivit om identitet och kulturella värden hos gymnasieelever i Israel. Det framgår från undersökningarna som gjorts att israeliska ungdomar upplever sin israeliska subidentitet som mera meningsfull än sin judiska subidentitet. Dessutom identifierar de sig med väst-europeiska koncept men trots detta associerar ungdomarna sig fortfarande med det israeliska samhället och sin orientaliska härstamning. Om de är religiösa identifierar de sig med judiska komponenter oavsett om de är västerländska eller ej. Det framgår att influenser som skapar identitet är hemmet, skolmaterial, samt lärares attityder.²¹

6.2 Förståelse av judisk identitet

Michelle L Friedman, Myrna L. Friedlander och David L. Blustein har gjort en fenomenologisk studie med syfte mot förståelse av judisk identitet.²² Studien bygger på intervjuer med tio judiska vuxna i nordöstra Amerika utifrån sex teman. Teman som användes var t.ex. självidentifikation, tidiga formgivande erfarenheter, att öka utövandet av religion och medvetenhet om att vara diskriminerad. Det var enbart de icke-religiösa som uttryckte skam över att vara judisk, medan de observerande judarna beskrev en slags stolthet över att vara judar. De betonade också vikten av ett judiskt äktenskap och deras samhörighet med Israel. De konservativa och ortodoxa judarna var mest klara över sin identitet som judar och diskuterade vikten av judiska texter, arv, värderingar, sökande efter mening och relationen till Gud. Alla, förutom de ortodoxa deltagarna, värderade relationer med likasinnade. Men de ortodoxa menade att en judisk identitet dominerar oavsett om den sociala kontexten är judisk eller inte.

6.3 Judiska kvinnor i äldre tonåren

Julie L. Goldberg and Karen M. O'Brien har vid Marylands universitet skrivit om judiska kvinnors psykologiska välmående och vikten av tillgivelse, separation och judisk identitet. Studien omfattar 115 judiska kvinnor i äldre tonåren och syftet är att pröva inlägget om tillgivenhet, separation och judisk identitet mot ett psykologiskt välbefinnande. Det framgår att tillgivenhet till föräldrarna, separation från föräldrarna och en judisk identitet kollektivt värderades för varierade psykologiska svårigheter som till exempel orolighet och depression. Dessa kvinnor skulle gynnas av terapeutiskt ingripande vad det avser relationen med föräldrarna och sin judiska identitet.²³

---

²¹ Herman, S.N., "The identity and cultural values of high school pupils in Israel.", 1967, Rapportnummer: BR-5-1404.

²² Friedman, Michelle L, Friedlander, Myrna L, Blustein, David L, "Toward an Understanding of Jewish Identity: A Phenomenological Study", 2005, ISSN: 0022-0167, Journal of Counseling Psychology v52 n1 p77-83 Jan 2005, Peer Reviewed Journal.

²³ Goldberg, Julie L, O'Brien, Karen M, "Jewish women's psychological well-being: the role of attachment, separation and Jewish identity", *Psychology of Women Quarterly*, **29**, 2005, s. 197-206. Blackwell Publishing. Printed in the USA. Copyright C_ 2005 Division 35, American Psychological Association. 0361-6843/05.

Vår uppsats befinner sig inom fältet för judisk identitet och unga människors identitetsskapande.

7. Bakgrund

Syftet med bakgrunden är att belysa det israeliska skolsystemet, beskriva våra utvalda skolor, det israeliska samhällets mångfald, högtider samt olika inriktningar av judendom.

Anledningen till att vi har valt att presentera detta beror på att vi för läsaren vill beskriva kontexten ungdomarna lever i vad det gäller religion och samhälle.

7.1 Det israeliska skolsystemet

I Israel är det obligatoriskt samt gratis att gå i skolan från sex års ålder upp till arton års ålder. Den formella utbildningen startar i låg – mellanstadiet (primary school) som är i klass ett till sex. Det nästa stadiet är högstadiet (intermediate school) som är klass sju till nio, och därefter kommer gymnasiala studier (secondary school) som är klass tio till tolv.

I Israel finns det fyra stycken olika typer av skolor. Den första är en statlig skola, där majoriteten av befolkningen går. Den andra är en statlig religiösskola som har judiska studier. Den tredje skolan är arabisk - drusisk med undervisning på arabiska, där det läggs fokus på drusisk historia, religion och kultur. Den fjärde typen är privatskolor, som är styrda av olika religiösa och internationella organisationer. På senare år har det bildats nya skolor på grund av att föräldrar har haft en oro över innehållet i sina barns utbildningar. Dessa skolor tillgodoser den önskade filosofin och trosuppfattningen som de specifika föräldrarna har.

Styrdokumentet säger att de flesta skoltimmarna ska fyllas med vad som benämns vara akademiska studier. Varje skola måste välja ut det material som anses passa bäst för elever och lärare, och materialet tillhandahålls av utbildningsdepartementet. I styrdokumentet finns även teman om demokratiska värden, det hebreiska språket, emigration, Jerusalem, fred och industri.

Inom den gymnasiala utbildningen erbjuder majoriteten av skolorna en akademisk utbildning i naturkunskap och humaniora. Det finns skolor som har speciella utbildningar som är specifika för just en skola. Det finns teknologiska skolor, jordbruksskolor, militära förberedelseskolor och yeshivagymnasier, som mestadels är internatskolor. På yeshivaskolorna utbildas pojkar och flickor var för sig, med fokus på religiösa studiet och det religiösa judiska levernet.

För de elever som inte går på en av de fyra inriktningar, finns det möjlighet att få en praktikplats på en arbetsplats. Det är något som utbildningsdepartementet tillgodoser, och yrkesutbildningen sträcker sig från tre till fyra år.

Det är utbildningsdepartementet som ansvarar för utbildningsstandarden och styrdokumentet, genom kontroll av personal och underhåll av skolor. Personalen på förskolan och låg- och mellanstadiet (primary school) är anställda under utbildningsdepartementet, och personalen som arbetar med barn och ungdomar på en högre nivå, är anställda av de lokala myndigheterna.²⁴

7.1.2 Presentation av gymnasieskolorna för undersökningen

Skolan Pelech är ett religiöst gymnasium för flickor som är beläget i Jerusalem. Pelech grundades 1967 av två lärare, rabbinen Shalom och Penina Rosenbluth. Verksamheten

---

²⁴ <http://www.mfa.gov.il> , facts about Israel, education, education: primary and secondary, 2008-10-01.

startades i en liten lägenhet, med endast tolv elever.²⁵ Pelech är en halv- privatägd skola, och utbildningsdepartementet bidrar med 40 procent av Pelechs ekonomiska resurser. Skolans ekonomi är därmed starkt beroende av bidrag från föräldrar till eleverna på skolan, samt från donationer från vänner, och från stiftelser i Israel och utomlands.²⁶

I dag går det 270 elever från nionde till elfte klass. Detta innebär att det finns cirka åtta klasser med trettio elever i varje klass. Skolan har även specialundervisning och en särskild klass för etiopiska invandrare. Eleverna på Pelech går i skolan från 07:30-18:00. Att lära sig Torah och Mitzvot är något som är obligatoriskt på Pelech. En mitzva är inom judendomen ett påbud eller förbud som finns i Torah. Skolans resterande kurser är bland annat talmud, historia, litteratur, konst, musik, teater, fysisk, biologi, kemi, arabiska, jiddish och franska. På Pelech säger man sig undervisa utifrån den judiska traditionen, och skolan menar att de har ett liberalt synsätt som gagnar pluralism. Skolan säger sig också arbeta med att stärka den judiska identiteten, religiös sionism och kärleken till landet Israel.²⁷ De religiösa studierna på Pelech är 16 timmar per vecka.²⁸

Ironi är ett sekulärt kommunalt judiskt gymnasium i staden Bet-Yam utanför Tel Aviv. För några år sedan var det svårt att komma in på skolan, då de var en av de främsta skolorna i Bet-Yam. De har teoretiska program som naturkunskap och samhällskunskap samt en speciell drama inriktning.²⁹ De har bibelstudier fem timmar per vecka. På den sekulära skolan läser och lär de sig inte om talmud. Skolan har sammanlagt sexhundra elever.³⁰

7.2 Den judiska befolkningen i dagens Israel

I Israel finns det fyra olika tillhörigheter inom judendomen, vilka är den ultraortodoxa, ortodoxa, traditionella och sekulära riktningen. De olika grupperna lever många gånger segregerade från varandra. Orsaker till detta är att de har olika utbildningssystem och möjligheten till en anpassad militärtjänst på ett speciellt förband för de ortodoxa. Alla grupperna kan i stort sätt leva isär utan att ha någon nämnbar kontakt med varandra. Detta mönster ser man tydligast när det gäller de ultraortodoxa judarna, som bor i helt egna kvarter. Den judiska befolkningen i Israel uppskattas vara fördelad på följande sätt: 10 procent ultraortodoxa, 10 procent ortodoxa, 29 procent traditionella och cirka 51 procent sekulära.³¹ Det innebär att majoriteten av Israels befolkning utgörs av de traditionella och sekulariserade, vilket också visar sig i politiken, då de ortodoxa och ultraortodoxa partierna får cirka 15-20 procent av rösterna i de nationella valen.³²

Efter att ha utsagt sig för att vara en judisk arbetssionistisk stat, har Israel blivit mer av en mångkulturell stadsbildning. Följande utveckling ter sig som en mobilisering av tidigare exkluderade grupper, nya frågor på den politiska arenan och en rad politiska partier och intresseorganisationer som positionerar sig i enlighet med den politiska kartan. Detta resulterar i att den israeliska staten stegvis har dragit sig tillbaka som identitetsskapare, och

---

²⁵ www.pelech.org.il, English, about Pelech school, 2008-12-01.

²⁶ Broschyr, se bilaga 3.

²⁷ www.pelech.org.il, English, about Pelech school, 2008-12-01.

²⁸ Mail från Lea, bilaga 5.

²⁹ Mail från Leon, bilaga 6.

³⁰ Mail från Maria, bilaga 7.

³¹ Schierenbeck, Isabell, *Det splittrade Israel? politiska och sociala skiljelinjer*, Lund: Studentlitteratur, 2006, s. 80.

³² Schierenbeck, Isabell, s. 81.

det israeliska samhället utgörs idag av en etnisk och kulturell pluralism. Dock identifierar sig den israeliska staten med den judiska befolkningsgruppen.³³ Det är inte någon klar särskiljning mellan religion och stat i Israel.³⁴ I Israel har olika mot- eller subkulturer börjat utvecklas, som har alternativa synsätt och tolkningar av den israeliska stadsbildningen. Det finns en del av den israeliska befolkningen som har sämre möjligheter till likvärdigt medborgarskap. De invånarna som blir drabbade, har en mindre delaktighet i det israeliska samhället, både socialt, ekonomiskt och kulturellt. Det är ett resultat av en israelisk politik som utesluter vissa grupper.³⁵

Det israeliska medborgarskapet är inte enhetligt, utan har resulterat i en mängd olika medborgarskap. I det israeliska samhället finns den judiska majoriteten samt ett antal minoritetsgrupper som inte är judar, eller de som inte är judar enligt judisk lag. Dessa olika medborgargrupperna har olika rättigheter, skyldigheter, samt möjlighet till delaktighet i det israeliska samhället. Mångfalden av människor som lever tillsammans i Israel med olika rättigheter, skyldigheter och möjligheter är judar i allmänhet, mizrahim, pseudojudar, sekulariserade judar, ortodoxa judar, ultraortodoxa judar, kvinnor, druser, israeliska palestinier och beduiner.³⁶

7.3 Armén

I Israel måste alla inom den judiska befolkningen göra militärtjänstgöring. Den obligatoriska perioden är tre år för män och två år för kvinnor, med undantag för de kvinnor som är gifta, har barn eller är gravida. Kvinnan har inte alltid men ofta mer traditionella uppgifter inom militären såsom sjuksköterska och lärare. Efter avslutad militärtjänst kallas man in en gång om året för en repetition av ens militära kunskaper, vilket pågår till man fyller 45 år.³⁷ De ultraortodoxa männen och kvinnorna gör inte militärtjänst utan ägnar sina liv åt religiösa studier som finansieras med bidrag.³⁸ De ortodoxa männen får göra militärtjänst, men de kan välja att delta på Yeshivot Hesder, som är ett speciellt förband där man kan kombinera sin militärtjänst med religiös utbildning. Den ortodoxa kvinnan kan undkomma sin militärtjänst genom att uppge att militärtjänstgöringen gör våld på deras religiösa tro.³⁹ De sekulariserade judarna kan klara sig undan militärtjänst om de anses permanent olämpliga, och om de anses tillfällig olämplig för tjänstgöring.⁴⁰ På grund av vilken religiös hållning du har, är du mer eller mindre och i vissa fall inte alls engagerad i den israeliska armén. Detta skapar friktioner och debatteras i det israeliska samhället.⁴¹

7.4 Olika inriktningar av judendom i Israel

Den ortodoxa judendomen är mer delad och mångskiftande än någon annan riktning inom judendomen. En anledning till det är att den är mindre centralstyrd och lyder inte under någon paraplyorganisation, samt att den är uppdelad både i sin geografi och ideologi.

---

³³ Schierenbeck, Isabell, s. 181.

³⁴ <http://www.mfa.gov.il>, facts about israel, society-jewish society, 2008-10-01.

³⁵ Schierenbeck, Isabell, s.181.

³⁶ Schierenbeck, Isabell, s. 182.

³⁷ Schierenbeck, Isabell, s.89.

³⁸ Schierenbeck, Isabell, s.83.

³⁹ Schierenbeck, Isabell, s.90.

⁴⁰ Schierenbeck, Isabell, s.90.

⁴¹ Schierenbeck, Isabell, s.90.

Det finns två stycken huvudgrupper inom den ortodoxa judendomen, den ena är modern ortodoxi och den andra är ultraortodoxi. I den moderna ortodoxin möter man moderniteten och man är delaktig i det vardagliga samhällslivet, medan den ultraortodoxa falangen är mer avvisande mot modernitetens samhällsstruktur.⁴² Något som de båda huvudgrupperna har gemensamt är tron på att Torahn är gudomlig, och att de har en strikt omfamning av halakah.⁴³

Enligt den ortodoxa judendomen finns det bara en judendom och det är den ortodoxa halakah. Det innebär att den judiska lagen reglerar en judes liv och gör livet heligt. Den judiska lagen skall inte efterföljas slaviskt, utan man skall utöva den judiska lagen genom den personliga övertygelsen om att halakah är vägen till realiseringen av det himmelska på jorden.⁴⁴ Alla de varianter av judendomen som idag finns, är därför inte religiösa enligt den ortodoxa falangen för att de avviker från halakah-judendomen.⁴⁵

Det utmärkande draget för modern ortodox judendom är att den ser på samhället enligt Samson Raphel Hirsch linje.⁴⁶ Samson Raphel Hirsch sade ja till modern utbildning och hans ideal var ”Torah och världslig bildning”. Hirsch menade att världslig bildning kunde ge en mer djup förståelse av judendomen. Dock var hans syn på Bibeln fundamentalistisk.⁴⁷ Den ortodoxa juden är många gånger välutbildad och är integrerad i det moderna samhället. En ortodox judisk man bär generellt sin huvudkalott.⁴⁸

Det finns tillfällen i en modern ortodox liv då hon/han kan ha svårt att möta vetenskap och världslig bildning, och det är till exempel i mötet med darwinismen. Här har en kritik utfärdats mot den moderna ortodoxa världsbilden. Kritiken riktas mot att de väljer de delar av den moderna vetenskapen som passar dem och förkastar allt annat som kan skapa en svårighet i en eventuell diskurs.⁴⁹ Enligt en ortodox jude skall man leva i enlighet med den judiska lagen. Det betyder att en ortodox jude skall hålla samtliga matregler, och att han undviker att utföra otillåtet arbete på sabbaten med flera andra påbud och förbud. Det finns dock en variation hur hårt alla detaljer i påbuderna och förbuden efterföljs bland den ortodoxa.⁵⁰

En ortodox jude bör be tre gånger per dag. Bönen behöver inte ske i synagogan. Dock är synagogan det ultimata. Många ortodoxa nöjer sig med att besöka synagogan för bön under sabbaten och i vissa fall endast under större högtider. En ortodox gudstjänst hålls på hebreiska och predikan kan förekomma på folkspråk i länder utanför Israel. Kvinnor och män sitter separerade under gudstjänsten, då kvinnor sitter på en läktare eller i ett speciellt utrymme där de är avskärmade från männens sektion. Men detta gäller inte de liberala församlingarna.⁵¹

Att vara en sekulär jude kan betyda att du tillhör judendomen etniskt och kulturellt, men att din tillhörighet inte har en religiös förbindelse. En mer användbar definition av en sekulär jude i Israel, är att den sekuläre har religiösa inslag, men att man ser dem som ett kulturarv.

---

⁴² Lundgren, Svante, *Religiös och sekulär judendom i modern tid*, Åbo: Åbo akademin, 2005, s. 47.

⁴³ Lundgren, Svante, s. 48.

⁴⁴ Lundgren, Svante, s.52.

⁴⁵ Lundgren, Svante, s. 55.

⁴⁶ Lundgren, Svante, s. 48.

⁴⁷ Lundgren, Svante, s. 48, 49.

⁴⁸ Lundgren, Svante, s. 50.

⁴⁹ Lundgren, Svante, s. 50, 51.

⁵⁰ Lundgren, Svante, s. 51.

⁵¹ Lundgren, Svante, s. 51.

Det innebär att man ser de religiösa inslagen som traditioner, och de är inte kopplade till religionen i den mening att du har en relation till Gud.

De sekulära i Israel lever till en stor andel i storstäderna Tel Aviv och Haifa och i deras förorter. Det är inte helt ovanligt att den sekulariserade människan har en livsstil som innebär att de inte följer matregler eller firar sabbat.⁵²

7.5 Judendomens högtider

Sabbaten är den högtid som är viktigast för judendomen, då den syftar på det fjärde budet i judisk tradition. Sabbaten är en vilodag, då varken du eller din son och dotter ska utföra något arbete. Sabbaten firas även till minnet av skapelsen, då Gud i sex dagar hade arbetat med att skapa världen och på den sjunde vilade han. Gud välsignade därför den sjunde dagen. En tredje orsak till varför man i judendomen firar sabbat är förbundet mellan Gud och Israels folk.

Sabbaten är en högtid för familjen och firas ofta i hemmet, med undantag för gudstjänster som man tar del av i synagogan. Denna helgdag brukar beskrivas som glädjens dag och de resterande sex dagarna är till för förberedelserna inför sabbaten. Huset skall vara rent och kvinnan har en central roll i alla förberedelser inför sabbaten. Det är kvinnan i familjen som skall tända sabbatsljusen på fredagen tjugo minuter innan solnedgång, och läsa en välsignelse över sabbatsljusen, som Gud har befallt. Efteråt är det vanligt att man går till synagogan, liksom man även gör på lördag morgon.⁵³

Pesach är den judiska påsken som ingår som en av de tre stora vallfartshögtiderna, då folket skulle vallfärda till Jerusalem såsom påbjuds i Torahn. Pesach är den första i ordningen av de tre stora vallfärdshögtiderna som knyter an till historien och jordbruket.⁵⁴ Denna högtids syfte är att hela familjen skall samlas och fira tillsammans. Hur själva firandet går till är mycket detaljerat och står skrivet i Andra Moseboken 12:14-28. I landet Israel håller högtiden på i sju dagar bland reformjudar och i åtta dagar bland de ortodoxa och traditionella judarna som lever i diaspora d.v.s. de judar som bor utanför Israel.⁵⁵ Högtiden brukar kallas det osyrade brödets fest, och det är något som visar sig genom att alla jästa matprodukter skall avlägsnas under denna högtid. Firandet inleds med en rituell middag, där det ofta finns flera symboliska ingredienser som skall påminna uttåget ur Egypten. Ett exempel är det hårdkokta ägget som symboliserar pesachoffret i templet, samt den sorg som kom av att templet förstördes. Firandet och sedermåltiden fortsätter enligt ett bestämt mönster.⁵⁶

Försoningsdagen är allvarets högtid, då du ska försonas med dina ovänner. Jom kippur är den dag som avslutar den 10 dagars långa botgöringsperioden. Denna dag är eftertankens dag, då du skall tänka på allt det du har gjort fel under året, och hur du kan förbättra dig. På försoningsdagen avstår man från mat och dryck i tjugofyra timmar. Under dagen hålls det fem gudstjänster som de strängt ortodoxa deltar i. För de andra blir högtiden ett tillfälle att umgås

---

⁵² Schierenbeck, Isabell, 84, 85.

⁵³ Groth, Bente, s. 130,131.

⁵⁴ Groth, Bente, s.133.

⁵⁵ Groth, Bente, s.134, 135.

⁵⁶ Groth, Bente, s.236.

med familjemedlemmar. Då sista gudstjänsten har avslutats blåses det i en shofar⁵⁷ som symboliserar att försoningsdagen är över och familjen samlas för att avnjuta en middag.⁵⁸

7.6 Judendomens kosherregler

I judendomen finns begreppet kosher, och med kosher syftar man på ett antal matregler. Judendomen delar in maten i termer om ren och oren. De grundläggande lagarna för vad du får eller inte får äta inte kallas kashrut och kommer från Bibeln. Det är i Tredje Moseboken som du finner vilka djur som är rena och vilka som bedöms vara orena. Ett exempel på ett orent djur är svinet.

För att kött ska få räknas som kosher måste det ha blivit slaktat av en kosherslaktare. Det är en speciell metod, där så mycket blod som möjligt ska rinna ut ur kroppen. Det görs på grund av att det är förbjudet att förtära blod inom judendomen. En jude som lever enligt kosherregler får äta allt som finns i havet och i floderna som har fenor och fjäll. Denna lag utesluter därmed till exempel ål och skaldjur.⁵⁹ När det gäller fåglar, får en jude inte äta en flygande varelse som är rovfågel eller asätare. Insekter är något som en jude inte får förtära. En bestämmelse som kräver mycket strukturering och planering är regeln om att man skall hålla allt kött ifrån mjölkprodukter.⁶⁰ Regeln innebär att man måste hålla dessa produkter åtskilda i köket, och det resulterar i att man har flera uppsättningar av pannor, grytor, kastruller och serviser. De två produkterna får aldrig ingå i samma mål, och resulterar till att många ortodoxa som håller kosher endast väljer pålitliga kosherrestauranger och matprodukter som har en kosherstämpel.⁶¹

7.7 Judendomens syn på etik

Torahns bud och plikter är enbart judarna bundna till. Judendomen kallar himlen Edens lustgård och Gehenna är en plats, där de skyldiga har en begränsad reningstid på elva månader för att sona sina synder. Frågan om andra människor än judar kommer till himlen intresserade de judiske lärde och man enades om att de som följer Noas sju lagar kan komma till världen efter denna. Både kristendomen och islam anses inkludera dessa bud. Den judiske medeltidsfilosofen Maimonides har tydligt utformat Noas lagar som grundas på bibeltexterna. Noas sju lagar är följande: plikten att utforma ett rättssystem, förbud mot hädelse och falsk vittnesbörd, förbud mot avgudadyrkan, förbud mot incest och sexuella överträdelser, förbud mot att döda, förbud mot att stjäla och förbud mot att äta kött skuret från ett levande djur (djurplågeri).⁶²

Moraliska dygder ska utföras aktivt och inte passivt, enligt judendomen. Moralisk plikt är dessutom religiöst obligatoriskt. En människa har möjlighet att av egen kraft upprätthålla en moralisk karaktär och kontrollera sina begär och känslor. Ett bra sätt att ledas in i ett gott liv är att följa Torahn.⁶³

---

⁵⁷ Är ett vädurhorn.

⁵⁸ Groth, Bente, s. 240- 241.

⁵⁹ Groth, Bente, s. 148.

⁶⁰ Groth, Bente, s.149.

⁶¹ Groth, Bente, s. 151.

⁶² Groth, Bente, 130, 131.

⁶³ Appel, Gersion, *A philosophy of Mizvot – The Religious- Ethical Concepts of Judaism, Their Roots in Biblical Law and the Oral Tradition*, New York, Ktav Publishing House Inc, 1975, s. 91-97.

7.7.2 Judisk uppfostran

När det kommer till individen och samhället är barnuppfostran och utbildning mycket viktigt. Familjen anses manifesteras begynnelsen till människans sociala relationer, eftersom det är primärt i hemmet individen först lär sig att relatera till andra. Därför bör moral och religiösa instruktioner inledas omedelbart när barnet börjar prata. Medmänsklighet är något som barnet ska lära sig på ett mycket tidigt stadium. Eftersom hela mänskligheten är skapad för att efterlikna Gud, ska man älska sin granne som sig själv och det innebär att man inte får begå onda handlingar mot honom och hans familj.⁶⁴

Att älska främlingen är en viktig aspekt av den judiska lagen. Det finns tre bud om vilka man ska älska som jude: man ska älska Gud med hela sitt hjärta och i samma kapitel som uppmanar oss att älska vår granne står det även att vi ska älska främlingen. I Leviticus 19:33-34 står det: "When a stranger resides with you in your land, you shall not wrong him. The stranger who resides with you shall be to you as one of your citizens; you shall love him as yourself, for you were strangers in the land of Egypt: I am the Lord your God". I den bibliska traditionen har främlingen en unik betydelse, de är enligt patriarkerna (Deuteronomy 4:37) den enda mänskliga kategori som Gud är identifierad att älska: "And God loves the stranger"(Deuteronomy 10:18).⁶⁵

När judiska flickor är tolv år och pojkarna tretton har de en batmitzva och barmitzva. Detta betyder bokstavligen att de får ansvar för att följa de religiösa buden. Föräldrarna är därmed inte längre religiöst ansvariga för sina barn. Före batmitzva eller barmitzva infaller har pojkarna och flickorna i många fall deltagit i religionsundervisning och förväntas enligt judisk tradition därefter att vara redo för att kallas upp till torahläsning.⁶⁶

Att barnet lär sig vikten av att inte stjäla och inte ljuga är mycket viktigt. Den judiska lagen förbjuder speciellt lögn som är till för att säkra personliga fördelar. Sanning har en hög status inom judendomen, men när ett liv är i fara har detta ett större värde än att tala sanning.

Att inte stjäla någons ägodelar, kvinna eller hus är grundläggande inom judendomen. Vad det gäller stöld är det en synnerligen ond form av att stjäla när man tager från flera. Om man stjälar från en individ kan stöldgodset lämnas tillbaka men det är inte möjligt i det andra fallet. När någon stjälar i en butik vet hon inte namnet på sina offer.⁶⁷

Inom judendomen är det krav på att du ska hedra din fader och moder, men Gud är den enda som du helt ska lyda. Som barn ska du visa tacksamhet och uppmärksamhet men du är inte skyldig att låta dina föräldrar styra ditt samvete. Om föräldrarna ber dig att göra något som är fel enligt judendomen måste du inte lyda dem, till exempel om de uppmanar dig att bryta mot sabbatsbudet eller att ljuga. En hjälte inom judendomen anses vara en person med inre styrka. Hjältemod är en möjlighet för alla och vi prövas nästan varje dag i våra liv.⁶⁸

Judendomen vänder sig mot djurplågeri. För att förhindra grymhet mot djur finns den judiska lagen "tza'ar ba'alei chayyim" som skyddar djuren mot lidande. Det finns fler påbud att

---

⁶⁴ Appel, Gersion , s.112-118.

⁶⁵ Telushkin, Joseph, The book of Jewish values- A day – by – day guide to ethical living, New York: Bell Tower, 2000, s. 84-85.

⁶⁶ Telushkin, Joseph, s. 80.

⁶⁷ Telushkin, Joseph, s. 182-183, 365-366.

⁶⁸ Telushkin, Joseph, 182-183, 365-366.

behandla djur rätt och de judiska lagarnas intention är att skydda djur från elakhet men även att hindra människan att handla grymt.⁶⁹

8. Teori

---

⁶⁹ Telushkin, Joseph, s. 243-244.

Vår uppsats grundas på ett antal teorier om identitet och hur identitet skapas. Vi valde bland annat ut teoretiker som Giddens, Ziehe och Sernherde eftersom de beskriver hur identiteter skapas i det moderna samhället. Vi har använt oss utav andra teoretiker. Sen beskriver människans olika tillhörigheter som han menar att hon med sitt förnuft kan välja. Taylor anser att objekten som individen möter påverkar oss starkt och att människan ständigt tolkar sig själv och världen. Lévinas behandlar transcendensens etik, där mötet med den andre är centralt. Genom att möta den andres ansikte blir individen ansvarig. Dessa teoretiker är centrala för uppsatsen eftersom de behandlar hur individens identitet formas och skapas genom mötet med omgivningen. Dessa teorier kommer vi knyta an till i resultatdiskussionen, där teorierna och resultatet av våra elevintervjuer ligger som grund för struktur genom ett upplägg av kategorier.

8.1 Modernitetens villkor

Thomas Ziehe tar upp hur ungdomar påverkas av modernitetens villkor i sitt identitetsskapande. Han menar att alla människor influeras av den kulturella moderniseringen, men att ungdomar påverkas särskilt tydligt. Anledningen till detta är att ungdomar lever i en rörlig och känslig livsfas, då de är mitt uppe i sitt identitetsskapande. Därför berörs ungdomar identitetsskapande i synnerhet mycket om samhällets utbud skulle förändras. Detta skiljer sig från en vuxen människa som har gamla vanor och rutiner som de kan falla tillbaka på. Ungdomars hanteringssätt att manövrera förändringar i livet kan vara under uppbyggnad och därför påverkas de lättare av förändringar i samhället, än vad en vuxen människa gör.⁷⁰

Eftersom dagens ungdomar har vuxit fram i en modern tid har de andra referensramar än vad t.ex. deras föräldrar, vilket innebär att dagens ungdomar också har andra verktyg än vad en vuxen har när det gäller att klara av eventuella kriser.⁷¹ Då en vuxen skall hjälpa till i en eventuell kris genom att återberätta om sin ungdom, kan det inte alla gånger vara begripligt för ungdomen i och med de har olika referensramar. En sådan återberättelse i ett jämförande perspektiv kan vara haltande och även vilseledande för dagens ungdom i deras identitetsarbete.⁷² Med detta menar han att det var annorlunda villkor för ungdomar som levde före modernitetens villkor vällde fram in i vårt samhälle. Idag kan sociokulturella förändringar ske snabbt i samhället och därmed förändrar sig också våra ramar. Här kan ungdomar drabbas särskilt hårt av en förändring i samhället på grund av deras sårbarhet.⁷³ Föräldrarna kan påverka hur barnets vardag ser ut, vilka vänskapsband som får utvecklas och hur de får klä sig m.m. De värderingar som föräldrarna har förs över till barnet.⁷⁴

Det finns sociokulturella förändringar som är nya företeelser i modern tid. Ziehe poängterar tre stycken som han finner är typiska för den moderna tiden. Den första är att föräldrarollen har förändrats och barnen har i dag generellt möjlighet att säga upp relationen med föräldrarna genom att t.ex. flytta hemifrån. Den andra är att möjligheten till sexuella relationer har förändrats. Här hävdar Ziehe att det inte finns någon stark skiljelinje mellan ungdomar och

---

⁷⁰ Ziehe, Thomas, *Kulturanalyser ungdom utbildning modernitet*, Stockholm: Symposion AB, 1989, s. 10.

⁷¹ Ziehe, Thomas, s. 10.

⁷² Ziehe, Thomas, s. 34.

⁷³ Ziehe, Thomas, s. 35, 36.

⁷⁴ Ziehe, Thomas, s. 17.

vuxna vad det avser sexuella relationer. Det tredje utmärkande draget är att unga kan uppleva och iakttaga ett stort antal livsstilar.⁷⁵

Den kulturella friställningen är något som Ziehe behandlar. Det innebär att en förändring i identitetsprovningens former har skett. Ungdomen måste nu själv prova ut sin egen identitets kostym ur den massiva mängden av val. Denna förändring gör i sin tur det svårt för ungdomar att se sig själv med egna ögon, och Ziehe anser att mediala instanser påverkar ungdomar och levererar en ganska så färdig tolkning om vilka vi är.⁷⁶

Dagens skolungdomar utsätts för ett starkt konkurrenssamhälle där människor jämför resultat, prestationer, arbeten, utbildning, betyg m.m. jämförs. Detta kallar Ziehe för prestationsprincipen och den genomsyrar speciellt dagens skolvärld, där ungdomar ständigt jämför sig med varandra. Ett sådant här samhälle blir mer abstrakt och individen står ständigt under en allt högre social och psykisk press.⁷⁷

Ove Sernhede ger oss en bild av att det moderna samhället har tagit bort de fasta, trygga ramarna för identitetsskapande. Tidigare valde du kanske samma yrke som din pappa, tillhörde den kyrka du var döpt i och bodde kvar på orten där du föddes. Men i dag är gränserna flytande och religionen kan inte längre hållas för att vara den enda sanningen. Detta kan skapa en oro hos människan och speciellt sårbara är ungdomar för en sådan förändring.⁷⁸ Ett sätt att hantera en situation då de traditionella livsvärdena avtar, kan vara via det estetiska forumet. Sernhede finner att det estetiska forumet för ungdomar har blivit ett sätt att hantera osäkerheten av den så kallade ”kulturella friställningen”.⁷⁹

Sernhede menar att all identitet vilar på upplevelse och framförhållande av den skillnad som främmande kulturer utgör. Den Andre blir här min spegel; jag är vad hon inte är. Denna grund lades när vi var små barn. Detta är att läsa av mänskliga koder.⁸⁰

I västerländsk kultur i modern tid finns det ungdomar som visar ett missnöje med den rådande normen för västerländsk kultur. Detta är ett slags identitetsarbete som kan leda till att ungdomar orienterar sig mot alternativa livsformer.⁸¹ De alternativa livsformer som är mest lockande för ungdomar är de som har en slags hybridkaraktär, där det finns något nytt och spännande samt något bekant som känns tryggt. Något som kan göra ungdomar mer öppna för det som är främmande är det estetiska formspråket, såsom musik. Denna öppning av identiteter som beskrivits ovan har bidragit till att vi inte har någon given väg i livet att gå, och vi tvingas att bli sökare.⁸²

---

⁷⁵ Ziehe, Thomas, s. 35, 36.

⁷⁶ Ziehe, Thomas, s. 39.

⁷⁷ Ziehe, Thomas, s. 37.

⁷⁸ Sernhede, Ove, Ungdomskulturen och de Andra sex essäer om ungdom, identitet och modernitet, Uddevalla: Daidalos AB, 1996, s.159.

⁷⁹ Sernhede, Ove, s. 186.

⁸⁰ Sernhede, Ove, s. 43, 44.

⁸¹ Sernhede, Ove, s. 43.

⁸² Sernhede, Ove, s. 141.

8.2 Människan som en självtolkande varelse

Taylor menar att människan är en självtolkande varelse. Tolkningen av oss själva och av världen kan vi aldrig välja utan det är en väsentlig aspekt av den mänskliga existensen.⁸³ Taylor finner att människan påverkas av objekt och att objekten vi möter har stor betydelse i vårt liv, det vill säga din lärare, din vän, berör dig i ditt liv. Beroende på hur stark upplevelsen till objektet är påverkas vi på olika nivåer av objektet. Det är emotioner som styr våra upplevelser av objektet, och den lämnar oss aldrig helt opåverkade, för då hade vi aldrig blivit påverkade av något.⁸⁴ Alltså objekten en ungdom möter i media eller i verkliga livet bidrar till vem hon är. Dock kan objekt betyda mer eller mindre beroende på vilken relevans objektet har för subjektets önsknings, i detta fall ungdomens önsknings. Med andra ord beroende på vad ungdomen har för mål i livet, kan ungdomen vara styrande själv eller läraren få en betydande roll i ungdomens liv. För att utveckla sin identitet är det viktigt att ha en självförståelse för att betydelsen av objektet har erfarenhetsberoende egenskaper. Alltså en medvetenhet av sitt eget själv är av vikt för identitetsskapandet.⁸⁵ Språket är en viktig faktor för Taylor i identitetsskapandet, med hjälp av språket kan man tala och värdera betydelsen av det upplevda.⁸⁶

8.3 Samhällets roll i identitetsskapandets process

Anthony Giddens har som åsikt att identitetsskapandet är en livslång process, som i den moderna världen handlar om att ”finna sig själv”. De sociala förändringar som sker är inte separerade från vårt personliga liv. Ett dilemma blir på grund av den fragmentering som moderniteten innebär för människor, att risken finns att individen införlivar den personlighet som kulturmönstret erbjuder henne.⁸⁷ Samtidigt kan också de otaliga valmöjligheterna ge många alternativ för individen då hon spinner sin biografi. Självet berättelser är det som formar identiteten genom att självidentitet förstås reflexivt av individen och andra. Självidentiteten är den reflexiva tolkning som individen gör av självet mot bakgrund av dennes väv av självberättelser. Självetreflexivitet medför att vår självidentitet behöver konstrueras om under livets gång. Då det sker ställer vi oss frågor som; Vem är jag? Vad vill jag?⁸⁸

Det finns kulturer där identiteten är mer klart utstakad genom traditioner, där man många gånger kan få sin identitet genom familjens sociala kontext. I modern tid har denna trygga tillvaro uppbyggd av traditioner avtagit allt mer. Detta resulterat i att det kan vara speciellt svårt för dagens ungdomar att navigera sig i denna massiva identitetsdjungel.⁸⁹ Den hjälp du än gång fick av din familj i ditt identitetsskapande avtar alltmer; alltså det ”lilla samhället” försvinner.

Modernitetens identitetsskapande är styrt av institutionella instanser. Giddens menar att barns socialisation styrs av experter såsom barnläkare och pedagoger och inte av familjen och den

---

⁸³ Taylor, Charles, *Identitet frihet och gemenskap, politisk-filosofiska texter i urval av Harald Grimen*, Uddevalla: Daidalos AB, 1995, s. 136.

⁸⁴ Taylor, Charles, s. 101.

⁸⁵ Taylor, Charles, s. 105.

⁸⁶ Taylor, Charles, s. 111.

⁸⁷ Giddens, Anthony, *Modernitet och självständighet självet och samhället i den senmoderna epoken*, Uddevalla: Daidalos, 2005, s. 224-226.

⁸⁸ Giddens, Anthony, s. 23, 24.

⁸⁹ Giddens, Anthony, s. 45.

närmsta kretsen, som det en gång har varit. Dessa experter hjälper numera till med identitetsskapandet, och den traditionella tryggheten med att överföra kunskaperna från generation till generation försvinner.⁹⁰

Att vara i nuet är viktigt för individens självförståelse, så hon kan planera framåt och bilda den livsbana som individen vill leva efter. För att vara i nuet måste individen fokusera på framtiden och inte på sitt förflutna. I vissa fall då man inte kan vara i nuet kan man behöva terapi som hjälp att bearbeta sitt förflutna, vilket enligt Giddens är en mognadsprocess. Att få rätsida på sin egen självbild kallar Giddens för ”själviografen”.⁹¹

Genom modernitetens globaliseringseffekt kan vi nu få tillgång till platser och informationer som vi inte kunde ta del av förr. Nu utsätts människan för en ständig konfrontation med media. Här får man se de olika potentiella livsstilarnas mångfald. De ger människan fler valmöjligheter i vårt identitetsarbete men kan också stärka differentieringen och fragmenteringen.⁹²

Amartya Sen menar att vi människor tillhör en mängd olika kategorier. En individ kan exempelvis vara asiat, indier, ekonom, hobbyfilosof, författare, man, feminist, heterosexuell, och förespråkare för homosexuellas rättigheter. Det är flera kategorier som på olika sätt beroende på omständigheterna runtomkring oss påverkar och engagerar oss. Beroende på vilken kontext vi befinner oss i väljer vi vilken/vilka identiteter som är viktigast för oss i den specifika situationen vi befinner oss i. Detta kräver resonemang och val, genom att vi bestämmer vilka identiteter som är av vikt för oss, samt att vi väger de olika identiteternas relativa betydelse mot varandra. Här är förnuftet styrande.

Sen anser att vi får våra olika identiteter via vår upplevda bakgrund, tillhörighet och sociala sammanhang.⁹³ Det är alltså inte bara genom val och resonemang som påverkar en eventuell identitets betydelse utan också det sociala sammanhanget. Alla identiteter människan tar del av i den upplevda kontextuella världen, har inte en varaktig betydelse för oss. Det finns tillfällen där en grupp tillhörighet kan vara ytterst tillfällig och flyktig.⁹⁴

Sen finner en stor problematik i att se den religiösa tillhörigheten som en singular identitet. Han menar att den religiösa identiteten inte överröstar alla andra tillhörigheter. Den religiösa identiteten är bara ett medlemskap bland många, men det som är viktigt är hur väl en troende kan kombinera sina religiösa övertygelser med andra identiteter och resten av världen.⁹⁵ Ett sätt att motverka att se människor som enbart religiösa varelser, skulle enligt Sen kunna vara att ge ett erkännande till identitetens mångfald. Då kulturella generaliseringar görs etablerar människan en mycket snäv förståelse av andra människor.⁹⁶ Sen belyser att barn som går i religiösa skolor kan få begränsad förmåga att utveckla och göra egna val i sina liv. Religiösa skolor kan också misslyckas med att väcka elevernas lust för att rangordna sina olika

---

⁹⁰ Giddens, Anthony, s. 45, 46.

⁹¹ Giddens, Anthony, s. 91.

⁹² Giddens, Anthony, s. 105.

⁹³ Sen, Amartya, *Identitet och våld, Illusioner om ödet*, Uddevalla: Daidalos AB, 2006, s. 34, 37.

⁹⁴ Sen, Amartya, s. 38.

⁹⁵ Sen, Amartya, s. 73.

⁹⁶ Sen, Amartya, s. 85, 103.

identiteter. Dessa egenskaper är enligt Sen viktiga att ha för att skapa och bredda förståelsen för andra människor, vilket är av stor vikt i dagens mångkulturella värld.⁹⁷

8.4 Mötet med den andre

Emmanuel Lévinas menar att den andre har stor betydelse för att självet ska nå full förståelse av sig själv. Självet har sin tillkomst i arbete och livsnjutningen, som är beroende av den kultur individen växer upp i, där litteratur och musik är viktiga faktorer för identitetsskapande. Den absolut andre kommer utifrån och mötet med den andre ska ske ansikte mot ansikte. Den andre kan jag inte behärska eller ta i som ett ting. En annan människa kan fysiskt utplånas men kan aldrig bli ett föremål. Den andre manifesterar den etiska omöjligheten med mord, men även att ödelägga någon psykiskt eller fysiskt är förbjudet. Genom mötet med den andres ansikte, genom att våra blickar möts och via språklig förbindelse blir jag ansvarig för den andre. Han har en blick med krav och bön som jag aldrig kan ta i som ett föremål. Jag beordras att öppna mitt hus för den andre och visa gästfrihet. När en främling knackar på min dörr och jag väljer att möta hans ansikte och hans ögons bön och krav, då måste jag släppa in honom som min broder.⁹⁸

8.4.1 Transcendensens etik

När jag blir ansvarig för den andre kan jag aldrig förvänta mig ömsesidighet och ansiktsmetaforen hos Lévinas säger att jag aldrig kan lämna över mitt ansvar till någon annan. Etik är just denna ansvarsstruktur där jag blir ansvarig för vad som jag från början kanske ansett inte mig vara ansvarig för. Etik är ansvar för den andre och för vad som inte angår mig, men som plötsligt ligger som mitt ansvar.⁹⁹

Språket har en avgörande roll för mötet med den andre och med vår omvärld. Att tala med någon istället för att låta bli, är att bjuda in den andre och en väg att möta den andres ansikte; genom radikal kärlek till sin nästa och visa öppenhet, gästfrihet och lyhördhet. Språket är ett sätt att svara och bekräfta ett annat subjekt, samtidigt som det formar mig själv då jag med språket som redskap kan formulera det nya jag lär mig till tankar.¹⁰⁰

Lévinas anser att ansvaret för den andre och att vara till för den andre, hejdar det brus av meningslöshet och anonymitet som varat präglas av. Genom relationen med den andre sker befrielsen.¹⁰¹ I tillgång till ansiktet får man tillgång till gudsidan för ansiktet betyder det oändliga. Kravet, i förhållande till den andre, är omättligt och genom att i den andres närvaro säger ”Här är jag” avlägger jag en vittnesbörd. I denna vittnesbörd äger uppenbarelsen av det oändliga rum. Guds härlighet är just detta ”annat än att vara” och vittnesbördets riktighet resulterar i vad Lévinas kallar Innaför-varo. Detta innebär att den moderna människan kan möta Gud genom etiken.¹⁰²

Mötet måste vara en social relation. Det är talet och ansvaret som ligger till grund för en autentisk relation med den andre. Ansiktet talar och därmed är det ansiktet som påbörjar men också som möjliggör allt tal. Lévinas menar att det finns två aspekter av talet: *sägandet* och

---

⁹⁷ Sen, Amartya, s. 114.

⁹⁸ Kemp, Peter, *Emmanuel Lévinas- En introduktion*, Stockholm: Symposium AB, 1993, s. 25-45.

⁹⁹ Kemp, Peter, s. 111-117.

¹⁰⁰ Lévinas, Emmanuel, *Totality and Infinity*, Pittsburgh, Duquesne University Press, 1969, s. 194-195, 219.

¹⁰¹ Lévinas, Emmanuel, *Etik och Oändlighet*, Stockholm, 1993, tredje upplagan., s. 62.

¹⁰² Lévinas, Emmanuel, *Etik och Oändlighet*, s. 121- 126.

det sagda. Sägandet innehåller *ett sagt*, vilket konstituerar en nödvändighet av samma slag som ålägger samhället med sociala relationer, lagar och institutioner. *Sägandet* innebär att svara den andre, att stå framför ansiktet och svara det istället för att begrunda ansiktet och vända sig bort. Genom *sägandet* kan vi inte tåga framför den andre utan det resulterar i ett sätt att hälsa den andre. Enbart genom denna hälsning och inbjudan blir jag ansvarig för den andre. Vad man säger i detta sammanhang menar Lévinas är irrelevant utan huvudsaken är att man talar, svarar och ansvarar för den andre.¹⁰³

Lévinas vänder sig mot individualismen i samhället och menar att egoisten låser in sig i sin ekonomi och i sitt hem. Genom egoismens låsta dörr kan ingen träda in; inga ord, ansikten, skrik eller nya impulser, inte heller transcendensens etik och gudomligheten. Egoisten måste upplysas om vad hans stängda dörr och ogästvänliga hem resulterar i. Ett liv utan rikedom som mötet med den andre ger, men också egoistens bidragande till krig. Olyckan växer och groor i människor och i samhället när den egna njutningen i livet inte tar någon hänsyn till andra. När individen blundar för sinnlig kärlek och den kärlek som ansiktsuttrycket ber om. När en människa inte kan ge kärlek och ta sitt ansvar lever hon i en spiral av meningslöshet och tristess med anonymiteten som bäste vän. Befrielsen från det åtskilda och ändliga varat uteblir och den gudomliga oändligheten förblir stängd för han som tillsluter sin dörr, sitt sinne och sin mun; för han som tittar ned i marken när ansiktet närmar sig.¹⁰⁴

För Lévinas står etiken högst och allt kretsar kring den. Hans etik är giltig för alla men ändå inte allmän. Lévinas utformar en etik där det är olikheten som ligger till grund. Det är olikheten mellan mig och den andre och den andres olikhet med alla andra som avses. Lévinas förkastar alla generaliseringar och betonar vikten av att se den andre som ett väsen som jag är ansvarig att hjälpa om han är i svårighet. Men trots detta möte och ansvarsstruktur upphävs aldrig självet i mötet med den andre.¹⁰⁵

---

¹⁰³ Lévinas, Emmanuel, *Etik och Oändlighet*, s. 102,103.

¹⁰⁴ Kemp, Peter, s. 82.

¹⁰⁵ Kemp, Peter, s. 61-68.

9. Resultat

Vi har valt att presentera svaren på våra intervjufrågor i form av kategorier, där varje kategori utgörs av en specifik fråga. Varje kategori inleds med en presentation och illustreras med citat från elevintervjuerna. Avvikande svar kommenteras och exemplifieras sedan med citat och en efterföljande tolkning. Resultatet ämnar skapa en bild av elevens livsvärld och beskriva hur hon ser på sitt liv och på sin vardag, samt de människor hon samspelar med och hennes ställningstagande i etiska dilemman. Vi har valt att presentera ett flertal elevcitat under varje kategori, för att ge en nyanserad bild av vår undersöknings resultat. Eleverna från Ironi kallas a1-a4 och eleverna från Pelech för b1-b4.¹⁰⁶

9.1 Motivering till val av gymnasieskola, fråga 2

Denna kategori styrs av tre olika motiveringar. Den första är att släkt/vänner har rekommenderat skolan eller att de själva har gått där och varit nöjda med skolan. Därmed har den sociala omgivningen styrt eller påverkat elevens val av skola. Den andra motiveringen till val av gymnasium skola är att ett intresse av ett speciellt program har varit styrande. Den tredje anledningen till skolvalet är en önskan av att vilja förnya en social kontext och därmed få nya vänner. Majoriteten av intervjupersonerna (a1-a4, samt b1-b4) beskriver att en av dessa tre anledningar har varit betydande för valet av gymnasieskola. Följande citat illustrerar de olika utsagorna om anledningarna till val av gymnasieskola:

”Jag valde denna skola för att min syster gick här.[...]”(a2)

”Jag valde denna skola för att min mamma gick här och min bror gick här.”(a4)

”Lärarna är bra och det är en högre nivå, det är en bra skola. Jag gjorde intagningsprov för att komma in, de var ganska svåra. Mina systrar gick på skolan och en kompis rådde mig att gå här.”(b2)

”Jag valde gymnasiet Ironi för att gå på programmeringsprogrammet för datorer[...]”(a1)

Det finns ett avvikande svar på denna fråga, vilket är att en elev på Pelech hade två andra uttalade anledningar till valet av gymnasieskola. Följande citat illustrerar:

”Jag valde Pelech för att jag bor i ett område som heter Gus T’chean. Det finns andra gymnasium i mitt område men den här skolan är känd för att vara pluralistisk. Och de accepterar olika människor med olika synsätt. Där jag skulle ha gått, skulle alla ha varit likadana som jag med samma bakgrund med anglosaxiska föräldrar. Det är en liten by och man lever i en bubbla. Jag ville umgås med sådana som annorlunda än jag, därför kom jag hit. Det var folk som rekommenderade skolan och min kusin gick här.”(b3)

Detta avvikande citat bidrar till tolkningen att både intresse och den sociala omgivningen bestående av anhöriga och vänner kan styra eller avgöra valet av gymnasieskola.

---

¹⁰⁶ Kvale, Steinar, s. 34, 103-109.

9.2 Könnssegregerade eller heterogena klasser, fråga 3

Denna kategori belyser de tydliga positiva eller negativa inställningarna till att gå med pojkar och flickor integrerat eller att gå i en könshomogen klass. Det centrala i kategorin är att i stort sett alla elever beskriver sina val som mycket positivt antingen man valt att gå i en könnssegregerad eller heterogen klass. Följande citat illustrerar:

”Jag tror inte att det är en stor skillnad mellan pojkar och flickor därför behöver man inte skilja oss åt [i separata klasser]. Att gå med både pojkar och flickor gör att man blir mer öppen för flera olika synsätt.”(a1)

”Vi har blandat pojkar och flickor. Jag tycker det är bra för att ha bara flickor eller bara pojkar är tråkigt. Men det är bra att möta dem för att veta hur pojkar tänker och hur flickor tänker. Så jag anser att vi tillsammans kan vi lära från varandra.”(a3)

”Nej, det är enbart en flickskola. När jag gick i skolan var det bara pojkar och flickor tillsammans hela tiden. Jag tycker om det bättre på det här sättet. Du kan vara dig själv utan att tänka på om pojkarna tittar på mig just nu och vara tvungen att sätta på en mask. Det finns inga bråk om en speciell pojke. Så ingen behöver sminka sig för att försöka tillfredsställa någon pojke. Vi är som en stor familj här. Det är mindre tjejbråk, i Amerika bråkade vi mycket.”(b4)

En utsaga avviker eftersom intervjupersonen ser både för- och nackdelar med homogena klasser. Följande citat illustrerar:

” Ibland är det positivt och ibland negativt. Hade det varit pojkar hade de varit högljudda och vilda, det vore synd om det hände för det är en bra skola. Det är synd att det händer, det förhindrar inläring. Men hade det funnits pojkar hade [tjejerna] betett sig bättre. Med bara tjejer är det enklare och det är fritt och man kan komma klädd som man vill t.ex. idag har jag träningskläder. Det är lätt.”(b3)

Utsagan kan tolkas som om den könshomogena tillvaron i en flickskola inte alltid är av godo.

9.3 Vänskapskretsen, fråga 6

Denna kategori beskriver om huruvida intervjupersonerna har icke-judiska vänner eller ej. Majoriteten säger att de har enbart har en judisk omgivning med judiska vänner. Följande citat illustrerar:

”Jag tror att jag har mest judiska vänner.” (a3)

”Nej inte direkt ”(b2)

”Nej, jag har några vänner med en kristen mamma och en judisk pappa så de anser sig vara judiska. Så nej, bara judiska. I området är alla judiska. De flesta är lätt ortodoxa i mitt område. De flesta av dem i varje fall.”(b3)

Några utsagor skiljer sig från majoriteten genom att hävda att de har ett antal icke-judiska vänner eller grannar. Följande citat illustrerar:

”Jag har många kristna vänner. De är hälften kristna och hälften judiska eftersom deras fäder är judar men inte mammorna. De bor i mitt område och kommer från Ryssland eller Ukraina.” (a1)

”Ja, jag har vänner som är ryssar och några vänner från England[...].”(a4)

Dessa citat är dock svårtolkade eftersom svaren är väldigt öppna för vad intervjupersonerna tolkar som judiskt eller icke-judiskt.

9.4 Religionsundervisningen i skolan, fråga 8

Denna kategori behandlar hur intervjupersonerna upplever innehållet för religionsundervisningen på respektive skola och hur mycket tid som ägnas åt detta ämne, Centralt är att eleverna på Pelech ägnar ett stort antal timmar i veckan åt religionsämnet. Följande citat illustrerar:

”Vi har religions undervisning under nästan halva dagen. Jag lär mig Torah, Halaka och Talmud. Vi är i skolan från 07:30 till 17:30. Jag har runt fyra timmar bibelkunskap om dagen.” (b2)

”Antagligen hälften av undervisningstimmarerna som vi har i skolan som är kopplade till judendomen. Skolan lär även ut om sådan som är bortom styrdokumentet. Vi lär mer saker, inte bara saker som finns i textböckerna. Varje dag är dagens judiska lag, så vi lär oss något i alla lektioner. Även i matematiken kan vi lära oss något av judendomen.” (b4)

På den sekulära gymnasieskolan Ironi framgår det att eleverna (a1-a4) har ett antal bibelkunskapslektioner i veckan, men det exakta antalet undervisningstimmar inom ämnet framgår inte. Beträffande innehållet av religionsundervisningen anger samtliga intervjupersoner att de har bibelkunskap i skolan. Intervjupersonerna från Ironi anger att de lär sig om Bibeln, men nämner inte något om Talmud, till skillnad från Pelechs elever. Följande citat illustrerar:

”Vi har bibellektioner och i engelskan har vi lektioner om hur man ska vara en god medborgare i Israel. Vi pratar om judisk historia och om internationell judendoms kontakt med vårt land. Vi pratar om religionens kontakt med landet och varför det här landet är judiskt. Det är ett viktigt ämne att prata om för vi lär oss de viktiga sakerna som vårt land är baserat på och varför vi här.”(a1)

”Jag tror att jag inte har religionsundervisning, för på vår skola studerar man inte religiösa ämnen. Men vi har bibelstudier men inget annat. Vi lär oss om judisk historia.” (a3)

”Mycket, mycket, mycket! Vi har det vanliga skolarbetet med bibelstudier, som är ungefär tio timmar i veckan. Sedan kan man ta extrakurser då man kan lära sig om Torah och Talmud. Det är fem timmar extra i veckan.”(b3)

Dessa citat stärker tolkningen av att Pelech har fler judiska textsamlingar i sin religionsundervisning, och att eleverna tycks ha en större kunskap inom religionsämnet.

9.5 Mötet med andra religioner i skolan, fråga 9

Denna kategori belyser huruvida eleverna lär sig om andra religioner än judendom i skolundervisningen. Gemensamt för intervjupersonerna är uppfattningen om att främmande religioner inte har ett eget ämne. Dock berör de lätt andra religioner i undervisningen, såsom i engelskan, bild eller historia. Följande citat illustrerar:

”I engelskan nämnde vi James Joyce och berörde katolicismen.”(a2)

”Inte så mycket längre. Vi lärde oss lite om islam och kristendom i historia. Men vi lär oss inte om det som ett eget ämne.”(b3)

En utsaga beskriver en önskan om att lära sig om andra religioner. Följande citat illustrerar:

”Nej, inte riktigt. Jag tror att det vore bra att lära sig om en annan religion för då skulle jag lära mig om historien om ett annat land, inte bara min egen.”(a4)

Detta citat påvisar att det finns en brist i undervisningen om främmande religioner, och att det finns en vilja hos eleven att lära sig mer om den andre i skolan.

9.6 Fritid, fråga 11

Denna kategori styrs av tre olika gruppstillhörigheter, i vilka intervjupersonerna tillbringar sin fritid. Den första är vänskapskretsen och familjen, som ett antal av intervjupersonerna beskriver tillbringar sin fritid med. Den andra gruppstillhörigheten är den organiserade, icke-religiösa ungdomsrörelsen, i detta fall scouterna. Den tredje är de organiserade religiösa ungdomsrörelserna, som Bnei Akiva och de religiösa scouterna. Alla dessa grupper erbjuder individen en delaktighet. Följande citat illustrerar intervjupersonernas olika sätt att fylla sin fritid:

”Scouterna. Alla mina vänner går till scouterna efter skolan. Ibland går jag och spelar fotboll och basket men vanligtvis är jag med scouterna för att vara med mina vänner [...]”(a2)

”Jag gillar att se på tv och se amerikanska filmer. Min favoritfilm är ”Titanic”. Jag är oftast med mina tvillingbröder som är tretton om två månader. De övar nu inför barmitzvan och lär in stycken utantill från Bibeln.”(a3)

”Jag går till vänner och spelar spel och kort och sådant. Om vi går någonstans tillsammans, så går vi och ser en film och promenerar runt i stan. Det är sådana saker.”(a4)

”Jag är mest rådgivare i Bnei Akiva, så det tar upp den mesta av min tid efter skolan. Man skulle kunna säga att jag bor i ett fattigt område, så några av mina kamrater kommer inte från bra familjer. Två gånger i veckan har vi en aktivitet, som handlar om sionism och judendom. Men utöver det ringer jag dem och jag måste verkligen jobba med mig själv så att jag är en bra person och de kan lära från mig. Vilket är svårt, men det hjälper mig att bli en bättre människa.”(b4)

”Bnei Akiva. Jag dansar också, klassisk balett och jag tycker verkligen om det, men jag har inte så mycket tid för det just nu.”(b2)

”Jag skulle säga scouterna, att vara med folk i min egen ålder och påverka yngre. En del fjärde klassare förra året kom från problemhem eller fattiga hemförhållanden. De kunde samlas tillsammans och hade möjlighet att vara sig själva. [...]”(b1)

Dessa citat visar hur intervjupersonerna på Pelech är engagerade i mer religiösa ungdomsrörelser. De uttrycker en vilja att hjälpa andra. På Ironi är det mest den första gruppstillhörigheten som är styrande då de flesta på Ironi är med vänner och familj på sin fritid. Detta bidrar till en tolkning om att Pelechs elever är influerade av en religiös etik att hjälpa sina medmänniskor.

9.7 Familjen, fråga 12

Denna kategori är fokuserad på huruvida intervjupersonerna beskriver sin familj religiös eller ej. Intervjupersonernas svar skiljer sig åt genom att majoriteten antingen beskriver sin familj som både religiös och icke-religiös. Många utsagor visar att ett stort antal betecknar sin familj som religiös, dock med vissa undantag i slakten. Följande citat illustrerar intervjupersoners uppfattningar om sin familjs religiositet:

”Vår familj har delade uppfattningar, först var den väldigt religiös men sedan beslutade min farfar att han inte ville vara religiös längre så vår familj är inte religiös på grund av detta. Men vi försöker behålla några judiska traditioner genom att fira judiska högtider. Vi utför judiska ritualer.”(a1)

”Bara min pappa är religiös. Han är inte religiös, han tror bara på att äta kosher och sådana saker. Min mamma äter fläsk och äter kött och därefter ost och hon har inga problem med det. Och jag håller på min mamma. Jag tror att min pappa är mer religiös för att han har ärvt det från sin pappa. I min farfars hus var det väldigt viktigt och han kunde inte äta något som inte var kosher, som ost och kött blandat[...].”(a2)

”Ja, men min farbror är inte religiös och mina andra farbröder är extremt religiösa. Min mamma är mycket religiösare än min pappa.”(b2)

”Det är ganska komplicerat. Min mamma är religiös och hon växte upp lite mer religiöst än hur hon uppfostrade oss barn. Min pappa bor faktiskt fortfarande i Amerika. Jag tycker inte att han alls är religiös. På min pappas sida är de mindre religiösa.”(b4)

På Ironi är det tre av fyra elever som beskriver sin familj som både religiös och icke-religiös. På det religiösa flickgymnasiet Pelech menar tre av fyra elever att de kommer från religiösa familjer, med enbart ett fåtal avvikande fall av icke-religiösa släktingar.

En av utsagorna (b4) avviker från samtliga svar i undersökningen. Intervjuperson (a1) beskriver sin familj som icke-religiös. Detta avvikande svar stärker tolkningen av att intervjupersonerna på Ironi kommer från mindre religiösa hem än Pelechs elever.

9.8 Förebilder, fråga 13

Denna kategori beskriver vilka förebilder intervjupersonerna har. Det finns fyra stycken olika kategorier. Den första är familjemedlemmar, den andra är: ”jag har ingen”, den tredje är en biblisk förebild och den fjärde är en lärare. Följande citat illustrerar:

”Min pappa är min förebild, för jag vill vara som honom för att jag vill uppnå de saker som han har uppnått. Han har lärt mig att man måste studera och arbeta hårt.”(a1)

”Jag har faktiskt ingen [förebild], jag tror att alla ska sträva efter vad vi tror på och jag vill inte vara som någon annan. Jag går min egen väg.”(a2)

”Min pappa, för jag lärde inte känna honom för han dog när jag var fem år. Min familj berättar alltid för mig hur smart han var. [...]”(a3)

”Jag har ingen förebild.”(a4)

”Jag vet inte, jag tänker inte på det, antagligen så påverkar mina föräldrar mig en hel del. Jag är den jag är för att jag är uppfostrad på ett visst sätt.”(b1)

”Några personer, till och med mina lärare, en speciellt. Hon gör vad hon verkligen tror på, hon gör allt hon kan göra. Också min mormor, för att hon har haft det tufft i livet, men hon är fortfarande stark och glad.”(b2)

”Jag har ingen förebild. Jag har många saker jag vill vara, men inte för att jag vill vara som någon. Det är saker jag vill nå men det är på grund av mig. Antigen om det är saker som jag vill göra eller saker som jag ville gjort bättre eller om det är saker som jag har gjort som jag är olycklig över så vill jag fixa dem. Jag tror det är väldigt viktigt att ställa sig frågor hela tiden och förändra sig och förbättra sig. Och man behöver inte en person att se upp till för att göra detta.”(b3)

”Jag har ett par, man lära mycket från alla. Men min främsta förebild är kung David, från Bibeln. Förra året lärde vi oss mycket om kung David. Och jag lärde mig mycket om hans livsstil och intelligens. Jag vill verkligen vara som honom. Jag tycker att han gjorde mycket bra saker och att han är en bra person. Även om han gjorde något dåligt, visste han att han hade gjort något dåligt och han förbättrade sig automatiskt. Också människor i det dagliga livet, som min rådgivare från Bnei Akvia. Jag har lärt mig mycket från henne och från min mamma.”(b4)

Här ser vi att två av eleverna på Ironi har en familjemedlem som sin förebild. De två övriga har svarat att de inte har någon förebild. På Pelech fungerar familjemedlemmar som förebilder i två fall, medan en elev uppger att hon inte har någon förebild. En elev på Pelech har kung David är sin förebild.

Utsagorna styrker tolkningen att det är familjemedlemmar som ofta inspirerar eleverna.

9.9 Den egna religiositeten, fråga 14

Denna kategori beskriver huruvida intervjupersonerna anser sig vara religiösa personer eller ej. Intervjupersonernas svar kan delas in i två grupper där svaren blir att de anser sig vara antingen icke-religiösa eller religiösa individer. Följande citat illustrerar personernas uppfattningar om den egna religiositeten:

”Jag anser mig vara en religiös person för jag tror på Gud och jag tror på att man måste vara en god person för att överleva. Jag tror inte på att man ska vara ond. Om alla vara goda mot varandra så skulle det vara en bättre värld.”(a1)

”Inte speciellt, jag firar Jom kippur och sådana saker, men jag håller inte kosher utan jag blandar kött och mjölk och äter fläsk.”(a4)

”Ja. Även om det kanske behövs så sorteras icke religiösa och religiösa in i en grupp där man tvingas leva upp till andra människors förväntningar. Det är inte så att jag tycker att

man skall göra precis som man vill, men man måste inte bete sig på ett visst sätt eller vara en viss sorts person. [...] Jag skall vid varje tillfälle välja min egen väg och därefter ska jag göra saker som jag själv tycker är rätt och endast då ska jag vara i en grupp, inte tvärtom.[...] Nu är det mycket enklare för nu finns det så många grupper i den religiösa gruppen. Det finns ett oändligt antal olika människor, varje person är olik och unik.[...] Jag går på en religiös skola, och lär mig på ett religiöst sätt om religiös judendom. Ibland känner jag att man genom kategorisering kan hindra en från att göra vissa saker. Jag gillar inte att placeras in i fack och leva upp till andras förväntningar, jag tycker inte om etiketter. Jag känner mig inte pressad eller satt i ett fack men jag gillar inte att folk ska behöva vara på ett visst sätt[...].”(b1)

”Nej, jag anser mig vara en troende person. Men att sätta sig under rubriken ”en religiös person” är svårt. Jag är en religiös flicka men när jag inte är skolan använder jag byxor. Och vissa personer rynkar på näsan åt det. Att tro på Gud eller inte handlar om hur du definierar dig själv.”(b3)

”Nej, inte alls. Jag är inte sådan [...] jag tycker att man ska få göra som man vill. En religiös människa säger att du inte får göra det ena och det andra. Jag vill vara en fri människa.”(a2)

14 ”Ja, för att jag gillar judiska historien och jag tror att jag verkligen känner att jag identifierar mig med historierna. Med andra ord tror jag att jag är jag är jag är stolt över min religion.[...]”(a3)

Det framgår av intervjupersonernas svar att hälften från Ironi säger sig vara icke-religiösa och den andra halvan beskriver sig vara religiös. Majoriteten av intervjupersonerna från Pelech svarade att de var religiösa, undantaget var en elev (b3) som inte vill beteckna sig som en religiös person, utan som en troende. Utsagorna styrker tolkningen om att en större andel av Pelechs elever jämfört med Ironis elever anser sig vara religiösa.

9.10 Judisk identitet, fråga 15

Denna kategori ger en mångfald uppfattningar om vad som är viktigt för intervjupersonerna och som de kan koppla samman med en judisk identitet. Av svaren att döma finns det två tydliga grupper. Den ena är synagogan, som anses höra ihop med en judisk identitet. Den andra gruppen är bönen, som är en handling som kan sammankopplas med det judiska identitetsskapandet. Detta illustreras med följande citat:

”Synagogan. Jag gillar att gå till synagogan för att alla är glada. Jag går inte dit ofta för jag föredrar att gå till scouterna eller att sova. Så jag gillar inte att gå ensam så om min pappa går, går jag med honom eller om jag är i farbrors hus som är väldigt religiös, går jag med honom.”(a2)

”Nej, konstig fråga. Men något som anknyter mig är att jag är en Cohen och varje gång jag går till synagogan måste jag utföra Cohen-plikterna. Jag går till synagogorna för att det är trevligt. Jag går också till synagogan för att min morfar går dit.”(a4)

”Bönerna är viktiga för mig, allting. Man måste känna varför man gör det.”(b2)

”Att be tror jag. Att be före du äter. Saker får dig att ta ett steg tillbaka och tänka på saker ur ett annat perspektiv. [...]”(b3)

De övriga svaren skiljer sig åt, då intervjupersonerna anger olika företeelser. Detta illustreras med följande citat:

”Min familj, för att min familj är så stor och sammansvetsad. Det finns platser på Internet där man kan undersöka och finna sin familj. Jag fann på min fars sida många släktingar från Australien och Kanada. Vi talade med varandra och det var väldigt trevligt och att vara judisk knyter oss samman.”(a1)

”Genom att vara delaktig i en församling. Det är viktigt, jag tror att även icke religiösa eller icke judar har en sådan plats.”(b1)

”Jag är säker på att man i alla religioner kan säga det är, vara en bra människa och hela tiden tänka på något annat och inte bara på sig själv hela tiden. Många gånger i många judiska texter pratar de om detta. Det är stor sak i judendomen, att vara snäll mot någon annan och ta hand om någon annan.” (b4)

Samtliga utsagor som ges visar kunna härledas till gemenskapens platser det vill säga i församlingar, synagogor, gemensam bön eller i familjeliv, men även till enskilda aktiviteter som privat bön.

9.11 Judisk identitet - multipla svarsalternativ, fråga 16

Denna fråga behandlar vad eleverna tycker är de tre mest viktiga faktorerna för sin judiska identitet. Valet gjordes med hjälp av en lista med olika svarsalternativ. På Pelech anger två av fyra elever att det är viktigt att ha en judisk partner, vilket ingen av Ironis elever har angett. Detta illustrerar följande citat:

”Att ha en judisk partner är viktigt enligt min åsikt. Det är fråga om utbildning, det spelar ingen roll om du är judisk eller inte men det faktum att folk är utbildade”(b3)

För att i Bibeln står det också att vi ska hålla samman och därför att judendomen är både en nation och en familj. Man kan inte dela de två.”(b4)

Intervjupersonerna lägger stor vikt vid att fira sabbat, vilket samtliga intervjuade från Pelech har angett. Enbart en elev från Ironi angav sabbaten som betydelsebärande. Följande citat illustrerar:

”Vi pratar alltid om sabbat och det står i Bibeln. Alla håller sabbat.”(a3)

”Det får dig att hålla dig i gång. Du behöver en dag för vila och inte känna dig uppkopplad [med den övriga världen]. Om jag hade pratat med en massa människor skulle jag inte haft tid för mig själv för att hinna ikapp mig själv.”(b3)

”Det faktum att veta att för tusentals år sedan att judar höll sabbat, får mig att känna samhörighet. Så det är en bit av historien och även av traditionen. [...]”(b4)

Att bo i Israel anger hälften av Pelechs respektive Ironis elever vara av betydande karaktär för den judiska identiteten. Följande citat illustrerar:

”Leva i Israel.”(a1)

”Leva i Israel. Jag älskar detta landet. Det är trevligt.”(a4)

”Att bo i Israel. Man kan se det på två sätt, mycket av det som utspelar sig i Bibeln är i Israel och när vi väl är här är det så mycket bättre än när vi inte är här. Det blir som ett straff när folk hålls utanför Israel i förhållande till diasporan skapade man ett nytt land och det landet är här. Efter att varit så många år i diaspora, så är vi här. Många judar är fortfarande spridda över världen och det är sorgligt. [...]”(b3)

”Att bo i Israel”(b4)

Tre elever av fyra på Ironi anger att fira högtider är viktigt för dem. På Pelech anser intervjupersonerna att fira högtider inte var av större vikt för den judiska identiteten eftersom enbart en intervjuperson (b2) angav detta som viktigt. Följande citat exemplifierar:

”Att fira högtider, för det håller oss samman. Och det är något som förbinder oss med vår judiska identitet.”(a1)

”Alla reglerna i den judiska religionen är saker som du måste göra, men sabbat är inte viktigare än de andra, men ändå väldigt viktig. Det påminner dig att göra allt, det är något som kommer tillbaka varje vecka. Det påminner dig om vem du är och vad du skulle ha gjort.”(b2)

Att högtider är betydelsebärande för en judisk identitet kan bero på att högtiderna ger året en religiös struktur, vilket möjligtvis kan ge en sammanhållning.

9.12 Religion i det israeliska samhället, fråga 17

Denna kategori belyser hur det israeliska samhället präglas av judendomen. Intervjupersonerna uppger många platser där de anser att de möter religion i samhället. De väljer ut institutioner såsom synagogan, fester kring religiösa ritualer såsom barmitzvor eller omskärelser och andra företeelser, samt media. Två personer uppger skolan som en plats där de möter religion i samhället. Följande citat illustrerar:

”I skolan, synagogan det är inte ofta jag går man när jag går är det trevligt att folk sitter tillsammans, man känner samhörighet. Även om det är i ett rum fyllt med folk känner man att man är ensam med Gud. Jag är ensam men man försöker komma närmre Gud och människorna bredvid dig. Det är en plats som skall förena dig med Gud, men platsen förenar dig också med andra människor.”(b1)

Synagogan uppges av fyra intervjupersoner vara en plats där de möter religion i Israel. Följande citat illustrerar:

”De flesta av mina vänner är judiska och går till synagogan och vi firar Jom kippur och håller de flesta sakerna [reglerna]. Jag bor bredvid en ultraortodox synagoga och jag ser många religiösa människor varje morgon när jag ska till skolan. Det är en del av vårt samhälle för att man kan se att det är ett judiskt land när man kommer hit. [...] Vi har många sätt att se ut och vara i det här samhället.”(a1)

Två intervjupersoner uppger att de möter religionen överallt. Följande citat illustrerar:

”Alltid, det är med dig överallt och i allt du gör och inte bara i synagogan och när du ber. Även när du äter eller sover, det finns en regel för allting i livet, vad du ska tänka och vilja till och med om dina känslor.”(b2)

”Jag skulle säga överallt, på bussar, i varje hus finns en mezuzah, så du ser en mezuzah överallt. På gatorna, folk har kippah, för mig är de det israeliska. Så överallt.”(b4)

En person anger att religionen finns med i många olika delar av samhället som i till exempel tv, nyheter, tidningar, politik och på internet. Följande citat illustrerar:

”I skolan när vi studerar Bibeln och i synagogan, på tv och i nyheterna och via tidningen. Och via politiken och på internet och i internetartiklar.”

En person anger barmitzvor och omskärelsen. Följande citat illustrerar:

”Med barmitzvor eller omskärelsen, för att det är väldigt viktigt i vår religion och det är viktigt för judendomen [...]”(a2)

En utsaga avviker från de övriga genom att hävda att han inte ser kopplingen mellan det israeliska samhället och den judiska religionen. Följande citat illustrerar:

”Jag ser inget som är kopplat till den judiska religionen. Jag vet inte vad jag ska svara.”(a4)

9.13 Synagogan, fråga 18

Denna kategori beskriver hur ofta ungdomarna är delaktiga i synagogan och dess gemenskap och religionsutövande. Det finns två tydliga grupper, antingen ”sällan” eller ”en gång i veckan eller mer”. Majoriteten av intervjupersonerna tillhör en av dessa två grupper. Följande citat illustrerar de som svarar att de går sällan:

”Fy skäms på mig men sist jag var i synagogan var i andra klass. Det var på en skolresa.”(a1)

När jag var liten så tog min pappa med mig till synagogan men när jag växte upp var det inte intressant längre för jag förstod vad det handlade om. Då gick jag inte ofta mer. När jag var ett litet barn visste jag inte vad det var och min pappa sa att det var viktigt, så när jag växte upp förstod jag att det inte var som min pappa sa [...]”(a2)

Nej, faktiskt tycker jag att vi [familjen] borde gå men vi går inte, för de kan inte finna tiden för det. Men på speciella judiska dagar så går de [föräldrarna].”(a3)

”Jag går till synagogan på speciella högtider som Jom kippur och Chanukka.”(a4)

”Nej, inte regelbundet för att jag inte sover speciellt mycket under veckan på grund av skola, scouter, vänner, umgängesliv och andra saker. Jag vill gå oftare för jag tycker att det är trevligt. Jag går en gång i månaden.”(b1)

Svaren nedan illustrerar de citat som beskriver att de går till synagogan en gång i veckan eller mer:

”Ja, varje lördag en gång i veckan alltså.”(b2)

”Inte regelbundet, nej. Fredagskvällar varje vecka skulle jag säga.”(b3)

”Varje sabbat, men nu är jag inte hemma mycket på sabbaten för att jag går i Bnei Akiva och saker. Jag är ofta gäst i folks hus, så jag brukar göra vad de brukar göra eftersom jag är en gäst. Men jag försöker gå till synagogan varje sabbat.”(b4)

Vad man kan urskilja från svaren är att en flicka från Pelech (b1) går i synagogan sällan i jämförelse med de övriga pelecheleverna. Detta bidrar till en tolkning om att alla elever på den religiösa skolan inte nödvändigtvis måste följa föreskrifterna om hur många gånger man bör gå i synagogan till exempel varje sabbat. Detta innebär att hon inte möter sin församling och gemenskapen i synagogan lika ofta som de andra flickorna från Pelech som intervjuats. Men hon är där väsentligt mer än eleverna från Ironi.

9.14 Att fira Jom kippur, fråga 19

Denna kategori behandlar intervjupersonernas firande av den judiska högtiden Jom kippur. Kategorin belyser om och i så fall varför intervjupersonerna håller Jom kippur. Följande citat illustrerar att eleverna firar Jom kippur och varför de gör detta:

”Ja, för att jag tror även om det inte är religiöst, tror jag att det är nödvändigt att rensa sin kropp och sitt sinne. Jag försöker att inte röra någon på Jom kippur [...] Jag tror inte att jag en dag blir förlåten för allt dåligt jag gjort, jag tänker på de och sedan på vad jag gjorde fel och hur jag kan vara en bättre människa, något sånt. Jag sitter bredvid synagogan hela dagen.[...] Jag väntar på shofaren och då springer vi hem som tokar för att dricka någonting och äta.” (a1)

”Ja, jag ser inte på tv och lyssnar inte på musik och använder inte min dator. Jag stänger av datorn. Jag äter inte men jag dricker, för att...”(a3)

”Ja, jag äter inte och jag dricker inte. Det gör jag varje år.”(a4)

”Nej, jag äter inte, jag går till synagogan större delen av tiden. Jag tror på det, men jag förstår inte riktigt varför vi har några tillfällen om året då vi inte får äta och vi är tvungna att vara ledsna. [...] Jag tror att det finns några saker i de judiska reglerna som man inte riktigt vet varför det är som det är, men Gud kräver detta från dig.”(b1)

”Jag håller alltid Jom kippur. Jag går till synagogan, till en synagoga som jag verkligen tycker om. Den är annorlunda, jag vet inte hur. Jom kippur är en av de viktigaste sakerna under det judiska året.”(b2)

”Ja, på grund av att Bibeln säger att vi måste. Man äter mycket dagen före och sedan fastar man hela dagen. Man är i synagogan hela tiden och man ber mycket. Jag hoppas jag förstår det bättre en dag.”(b3)

”Ja, varje Jom kippur det är en dag. Varför jag gör det finns det två orsaker till, ett är att det är ett bud som du måste uppfylla, men också för att jag vill göra det. Jag går till synagogan och lyssnar till den som leder gudstjänsten. Jag känner en samhörighet i rytmen i bönerna.”(B4)

Det framgår av svaren att flickorna från Pelech (b1-b4) ställer sig mer kritiska till Jom kippur genom att två av dem erkänner att de inte förstår syftet med högtiden. De ställer sig därmed mer kritiska till vad de gör under denna dag, som till exempel att de fastar.

Det finns ett svar som uttalat skiljer sig från de övriga, eftersom intervjupersonen uppger att han firar Jom kippur på grund av sin pappa. Följande citat illustrerar:

”Ja, som man borde. Vanligtvis läser jag men jag gör det bara för att jag tycker det viktigt och för att jag respekterar min pappa. Det är viktigt att jag firar Jom kippur, men

det betyder inget. Men efteråt känner jag mig renad på insidan. När du gör något bra så känns det alltid bra och Jom kippur är något vi tror på i vårt land och i vår religion. Men jag gör det faktiskt på grund av min pappa[...].”(a2)

Denna utsaga bidrar till en tolkning om att högtider firas och hålls för att tillfredsställa personer som är viktiga för individen och för att känna gemenskap med en grupp till exempel familjen.

9.15 Moraliska och etiska värden, fråga 23

Denna kategori beskriver vilka moraliska och etiska värden intervjupersonerna finner viktiga i sina liv. Majoriteten uppger att deras inställning är att leva efter en etik som innebär att respektera andra genom att till exempel inte ljuga, stjäla eller att spridas andras hemligheter. Följande citat illustrerar:

”Jag tycker att det är väldigt viktigt att om någon litar på dig så ska man hålla deras hemligheter. [...] Man ska behandla sina vänner som man själv vill bli behandlad.”(a1)

”Faktiskt tycker jag att vi ska respektera varandra, jag gillar inte att mina vänner ljuger för mig eller för varandra. Detta är faktiskt något vi brukar bråka om. Jag brukar säga till mina vänner: ’sluta ljuga, sluta ljuga!’ . Det här är mest viktigt för mig. Man ska behandla andra människor som man själv vill bli behandlad.”(a2)

”Om min vän har problem så skulle jag hjälpa honom oavsett vilken hjälp som han behöver.”(a4)

”Att vara en bra person och lita på sig själv och inte låtsas vara någon annan och göra saker som bryter mot vad man vanligtvis tycker är ok. Att sätta den andra personen först, om du tycker om att göra någonting tänk då först på hur det kan påverka den andra personen, se det ur den andres synvinkel.”(b1)

”Allt är viktigt, det finns väldigt trevliga och känsliga regler som lär dig att behandla din familj, vänner och föräldrar. Du måste respektera dina föräldrar och hjälpa dem. Det finns speciella regler om vad du måste göra.”(b2)

”Hur jag behandlar andra människor är väldigt viktigt för mig. Det är viktigt att inte bedra och fuska. Att inte stjäla. Då menar jag stjäla till upp till den grad att inte ladda ned musik olagligt. Att hjälpa andra människor är viktigt. Jag vet inte om detta räknas som ett etiskt värde men att man lyssnar på vad folk säger och ta det i åtanke och sedan använda det för att hjälpa.”(b3)

”Ja, jag anser mig själv ha mycket moral, mestadels om respekt. Respekt i allmänhet, mot mig själv, mot Gud. Allt är moral.”(b4)

Vad som framgår från dessa svar är att förhållandet till andra är i fokus. Religiösa aspekter (b4) förs in i diskussionen. En person uppger att det viktigaste moraliska värdet för henne är att tro på sig själv. Följande citat illustrerar:

”Det är viktigt för mig att aldrig ge upp om det är något jag vill uppnå. Att tro på mig själv.”(a3)

Detta uttalande bidrar till tolkningen att individen själv är i fokus och inte andra personer i omgivningen. En tolkningsaspekt är att det är en elev från den gymnasieskolan Ironi som

säger detta, vilket kan bero på att en sekulär, individualistisk inställning ligger djupare förankrad i moralen.

9.16 Lögn, fråga 24

Denna kategori fokuserar på huruvida eleverna skulle ljuga för sin lärare eller avslöja en fuskande vän. Samtliga intervjupersoner anger att de inte skulle avslöja sin vän. Men alla intervjupersoner från Pelech hävdar att de skulle gå till sin väninna och uppmana henne att ange sig själv till läraren. Följande citat illustrerar:

”Jag skulle aldrig säga till läraren för det skulle hjälpa läraren att veta vem som fuskade eller inte. Men min vän skulle få ett bra betyg.”(a1)

”Även om jag säger att jag hatar lögnare så skulle jag inte avslöja min kompis, för att det är en vän och jag gillar inte att de ska lida. Jag skulle vara på deras sida även om de gjort något fel, men jag säger till dem att de gjort fel.”(a2)

”Jag skulle inte för att jag tycker att hon eller han [som fuskar] ska berätta för läraren.”(a3)

”Jag skulle ha sagt att jag inte vet. Jag skulle inte ange min vän, jag bryr mig inte.”(a4)

”Jag skulle antagligen gå till min kompis och säga att läraren hade kommit på det, och att jag tycker att hon skall berätta sanningen för inget bra kan komma ut det.[...] Det är mer rättvist om du berätta sanningen, kanske en lärare respekterar dig ännu mer. Till läraren skulle jag säga att jag inte visste vem det var.”(b1)

”På vår skola försöker vi verkligen inte fuska. Jag skulle inte säga till läraren att det var min kompis, men jag skulle automatiskt gå till mig kompis och säga till henne att hon borde göra det rätta saken. Jag hatar när folk fuskar, och jag skulle lägga det i hennes händer och hoppas att hon skulle berätta det för läraren.[...] Lärarna litar på oss. De lämnar till och med klassrummet när vi skriver prov, i varje ämne skriver vi nästan proven ensamma.”(b4)

Två utsagor från Pelech skiljer sig åt från de övriga svaren, eftersom intervjupersonerna menar att de inte skulle ljuga för sin lärare. Dessa två personer hävdar att de skulle säga att de visste vem som fuskat men att de inte kan avslöja väninnans namn. Följande citat illustrerar:

”Jag skulle tala med min vän och säga till henne att hon skulle berätta för läraren. Men det skulle inte hända här, på den här skolan. Alla som kommer till den här skolan får skriva under med sitt namn på ett papper, vilket innebär att vi aldrig skulle göra det. Jag skulle säga till henne att jag vet vem lappen tillhör och att jag ska säga till henne att hon ska erkänna. Men jag skulle inte avslöja hennes namn.”(b2)

”Jag skulle säga att den inte tillhör mig och sedan skulle jag gå och prata med personen. Därför att det inte är min sak att berätta. Jag skulle svara att den inte tillhör mig men att jag vet vem den tillhör. Men att jag inte kan avslöja vem det är, allt jag kan göra är att prata med personen.”(b3)

Dessa två utsagor bidrar till en tolkning om att de religiösa eleverna sätter ett högre värde på att inte ljuga än de sekulära eleverna.

9.17 Stöld, fråga 25

Denna kategori beskriver vad intervjupersonerna skulle göra om de såg någon som gjorde sig skyldig till stöld i en butik. Här framträder två grupper. Den första består av elevsvar där eleverna menar att de inte vet hur de skulle ha reagerat. Den andra gruppen innebär att intervjupersonerna skulle närma sig snattaren som de ertappat och konfrontera eller ingripa, eller kontakta någon annan som kommer att ingripa till exempel butiksinnehavaren. I den första gruppen är det framförallt elever från Ironi som menar att de inte vet hur de skulle ha agerat. Följande citat illustrerar:

”Jag vet inte hur jag skulle göra men jag tror att jag skulle bestämma mig i situationen om det var hemskt eller inte. Det beror på, så jag vet inte.”(a3)

”Ärligt talat har jag aldrig varit i en sådan situation, så jag vet inte hur jag skulle reagera. Jag behöver vara i situationen för att veta det.”(a4)

Den andra gruppen består främst av pelechelever som menar att de skulle agera. Följande citat illustrerar detta, men även en av Ironis elever är i denna kategori av svar:

”Jag tycker inte att det är något som är bra, men jag ingriper inte, det är inget som berör mig. Jag hade låsas att jag inte såg det, eller så försöker jag få affärsägaren att förstå det av sig själv, utan att säga något. Jag tar med honom dit och pratar med honom, när jag gör det så jag inte skulle bli involverad.”(a1)

”Jag skulle gå till dem och säga att de ska lämna tillbaka vad de tog, eller så skulle jag gå till någon som jobbade i affären och säga att folk tar saker utan att betala.”(b1)

”Först och främst skulle det göra mig ledsen att se det, sen skulle jag berätta för någon, en polis kanske.”(b2)

”Jag skulle prata med dem. Jag skulle med en gång gå fram till dem och säga till att de omedelbart ska sluta stjäla saker och att det inte är okej. Fixa det du just har gjort annars går jag och berättar för ägaren.”(b3)

”Jag skulle bli ledsen och väldigt äcklad. Jag vill inte genera dem, för att jag tror att varje enskild person har en egen moral och är en bra person, så jag skulle inte skrika på dem. Jag skulle antagligen närma mig dem, och höra om de gjorde det för någon speciell anledning om deras mamma, Gud förbjude, är sjuk eller någonting. Jag skulle närma mig dem och om jag inte hör att de säger någonting så skulle jag säga till dem. Jag skulle ge en stark hint om att de inte skulle göra så.” (b4)

Ett svar är avvikande och intervjupersonen menar att han ställer sig passiv och ingriper inte överhuvudtaget. Följande citat illustrerar:

”Jag låter det vara, jag vet inte varför. Jag vet inte men jag gillar inte att vara framfusig, om de vill göra det så låt dem njuta av det.”(a2)

Denna utsaga är intressant eftersom den bidrar till en tolkning att majoriteten av Ironis elever ställer sig mer passiva eller har svårt att veta hur de skulle reagera, jämfört med Pelechs elever. Pelechs elever menar alla att de aktivt hade reagerat mot stöld, vilket är något judendomen starkt förbjuder, speciellt i butiker.

9.18 Djurförsök inom kosmetisk forskning, fråga 26

Denna kategori fokuserar på huruvida eleverna ställer sig för eller mot kosmetisk forskning som innebär att djurförsök används. På Ironi är det tre av fyra intervjupersoner som ställer sig negativa och emot djurförsök för kosmetisk forskning. På Pelech säger sig samtliga vara emot det. Detta innebär att kategorin är relativt homogen negativ till djurförsök i detta sammanhang. Följande citat illustrerar:

”Nej, det tycker jag inte. Jag kan förstå varför folk vill göra det på djur istället för människor för det är bättre än att man bränner av någon stackars kvinnas hud. Men jag anser att om man i första hand inte tycker det är tillräckligt säkert för att pröva på människor så pröva det inte på djur. De har inte gjort något fel.”(b3)

”Jag skulle säga att det inte är ok, jag tycker att den kosmetiska forskningen kunde finna en annan utväg att testa produkterna på. Kosmetika behöver man ju faktiskt inte ha, så varför döda eller skada djur för något som man inte behöver.”(b4)

”Jag tycker inte det okej för kosmetisk forskning, eftersom det inte är något viktigt skäl till att djur ska dö för det.”(a1)

Ett avvikande svar finnes på Ironi där eleven menar att han är för djurförsök. Följande citat illustrerar:

”Här har jag ett dilemma, det kan jag inte förneka. Jag tycker att djuren inte ska lida för att vi ska ha våra mänskliga produkter. Jag föredrar dock att det är djuren som lider och inte människorna. Men om det finns en väg utan att testa på djur så skulle det vara det bästa.”(a2)

Dessa utsagor bidrar till en tolkning om att majoriteten av eleverna tycker att det inte är acceptabelt att använda sig av djurförsök inom den kosmetiska forskningen. Detta bidrar till en tolkning att åsikten ligger både i tiden, det vill säga att även det sekulära samhället ser detta som en viktig fråga, samt att judendomen förbjuder grymhet mot djur.

9.19 Djurförsök inom medicinsk forskning, fråga 27

Denna kategori behandlar ett viktigt dilemma, nämligen hur eleverna ser på djurförsök ur medicinska syften. På Ironi är det tre av fyra (a1-a3) som säger att de är för djurförsök inom den medicinska forskningen. På Pelech är det två av fyra (b1 och b2) som ställer sig positiva. Dock medger majoriteten att det är ett moraliskt dilemma. Följande citat illustrerar åsikter för och mot:

”Ja, inget illa menat mot djuren, men att utsätta djuret för fara är bättre än att utsätta människan för fara. Jag tycker inte att man kan testa någonting för första gången på en människa, det är inte ok. Du utsätter en person för fara som har är förenad med familj och vänner och som har rätt att leva. Det är inte så att djuren inte har rätt att leva, men en person är på en annan nivå.”(b1)

”Samma svar, jag förstår varför det skulle vara viktigare men återigen, är det inte tillräckligt säkert för att prövas på människor så ska det inte heller prövas på djur. Man måste veta vad det är man handskas med.”(b3)

”Nej, jag tycker inte det är okej för världen tillhör inte oss människor, utan djuren var på planeten för oss och vi har fler förmågor [än dem] och det är inte rätt att vi ska göra det. Jag tycker det är grymt. Det är inte mänskligt.”(a3)

De båda elevgrupperna skiljer sig inte markant åt, men det är en elev mer på Pelech än på Ironi som ställer sig negativ till djurförsök inom medicinsk forskning. Detta kan bidra till tolkningen att de religiösa eleverna värnar mer om djurens rätt än de sekulära.

9.20 Främlingen, fråga 28

Denna fråga är relativt homogen och fokuserar på om intervjupersonerna skulle släppa in en total främling i sitt hem. Majoriteten svarar att de inte skulle bjuda in honom. Följande citat illustrerar:

”Jag skulle inte släppa in honom. Jag skulle antagligen vara tyst och vänta på att han skulle gå för att inte såra hans känslor för att jag är hemma och inte släpper in honom. Jag tror på människans säkerhet och rätt att vara i sitt hem och fatta sina egna beslut.”(b1)

”Jag skulle be honom vänta utanför och ge honom en smörgås. Jag vill inte ha en total främling i mitt hus. Jag skulle ge honom mat eftersom folk blir hungriga. Speciellt om det inte fanns någon annanstans att gå för honom. Det är ingen situation jag skulle vilja vara i. Jag skulle vilja bli hjälpt. Men jag skulle inte vilja ha honom i huset.”(b3)

”Om min mamma skulle vara hemma skulle jag inte göra någonting. Men om min mamma inte skulle vara hemma skulle jag inte bjuda in honom men skulle ge honom något att äta. Jag måste hjälpa honom om han är hungrig. [...] Jag skulle inte släppa in honom för man kan aldrig veta vad främlingen vill ha av dig.”(a1)

”Jag stänger dörren. Jag har inte problem med att någon [ber om pengar] på gatan, men om någon kommer till mitt hus är det mitt territorium och jag skulle föredra att han skulle stanna utanför. På gatan har jag inte problem men när det kommer till mitt hus, så skulle jag ge honom pengar och be honom att ge sig av.[...]”(a2)

Svaren illustrerar hur eleverna finner att hemmet är deras territorium och de vill inte att främlingen ska göra intrång. Dessutom ser de främlingen som en fara och ett orosmoment. Ett av svaren avviker dock och personen i fråga menar att hon skulle släppa in främlingen. Följande citat illustrerar:

”Vem är det? Varför vill han komma in? Om jag var ensam hemma så skulle jag verkligen inte öppna, det är farligt. Om min pappa var hemma, så tror jag att jag skulle öppna och prata med honom och se vad hans problem är. Om jag inte var ensam hemma skulle jag släppa in honom. Men [situationen] skulle vara konstig.”(b2)

Denna utsaga bidrar till tolkningen om att en religiös person möjligtvis med större sannolikhet skulle släppa in främlingen, eftersom judendomen påbjuder detta.

10. Resultatdiskussion

Barnet, subjektet möter ständigt andra. I mötet med den andre formas hennes identitet. Utifrån denna tes belyser vi våra kategorier som är rubriker i diskussionen. Uppsatsens teoridel och resultatdel har utgjort en grund för våra kategorier och underrubriker. Under rubriken slutsats finns konklusionen av uppsatsen och vår undersökning.

10.1 Kategori: mötet med den andre

Lévinas beskriver hur ett möte måste vara något socialt. Varje dag möter vi andra och självet berättelse spinner sin biografi som formar självidentiteten hos individen. Mötet måste vara något socialt, vi måste se den andres ansikte, höra henne och lyssna. När ungdomarna som intervjuats lever sina liv, har de inga skydd mot världen. Världen överfaller dem med krav och impulser. Omfamnar dem med normer och ideal. De ortodoxa flickorna som intervjuats anger att de befinner sig i en ortodox kontext och omgivning. När de ortodoxa flickorna möter sina religiösa klasskamrater i skolan, sina religiösa grannar och vänner efter skolan, sina föräldrar vid sabbatsbordet på fredagskvällarna, formas deras identiteter och religiositet i mötet med dessa andra människor. Detta avser även de sekulära ungdomarna som säger sig omges av en majoritet sekulära vänner, grannar och familjemedlemmar. I dessa möten formas deras självidentitet och deras judiska identitet bildas och går i en sekulär riktning. Även om de sekulära eleverna kan beskriva sig som religiösa, framställer de sig även som sekulära och att de har en sekulär livsstil.

Taylor menar att med hjälp av språket kan människan beskriva och värdera betydelsen av det upplevda. Subjektet befinner sig alltid i förhållande till andra, de objekt, mer eller mindre viktiga människor som interagerar med individen. Men samtidigt menar Lévinas att vi väljer att bjuda in den andre med språket. Alla ungdomar som vi har intervjuat väljer vilka de hälsar på, svarar, bekräftar och vilka de finner viktiga i sin vardag. Alla gör ständigt medvetna eller omedvetna val om vilka de ska innesluta i sin livsvärld. När de väljer vänner, väljer de efter känslan av samförstånd. Men det går aldrig att komma ifrån att språket färgar oss. Från vaggan ska den judiska föräldern lära sitt barn om judendomen. Hon ska verbalt överföra arv och traditioner. Våra ord är färgade av innebörder, värderingar, negationer, genom dialog med omgivningen lär sig individen vad som är rätt eller fel, sant eller falskt.

När våra intervjupersoner rör sig i sin omgivning, interagerar de ständigt och genom samtal formas deras bild av världen. Deras biografi fylls av innebörd och meningsskapande. Genom samtal med den andre, varje dag, varje timme och i varje viktigt ögonblick formas individen och stöps efter omgivningens värdeladdade språk, om vad som är rätt och riktigt. När individerna som vi har intervjuat möter sin ortodoxa eller sekulära omgivning stöps deras självidentiteter och religion efter hur de ser omgivningen agera, statuera exempel och genom språkliga möten berätta och värdera. Varje individ är unik, men när hon befinner sig med en likasinnad omgivning, som våra intervjupersoner gör, skapas hennes identitet och religiositet i mönstret av andra.

Sen skriver att människan med förnuftet kan välja sin identitet och att varje individ består av många olika identiteter. Han menar att beroende på kontexten blir identiteter olika viktiga, men att vi alltså enbart väljer att föra fram en viss identitet som överordnad. Sen menar att vi med vårt förnuft väljer vilka identiteter som vi vill framhålla. Är detta sant? Kan det lilla barnet välja hur vilken identitet eller vilka identiteter som hon vill leva i och med? Kan hon utan mamma och pappas uppmuntran, applåder, stöd, tillsägelser och utskällningar formas? Kan vi förnuftigt sitta vid vårt skrivbord och skriva tusen vackra verser om vilka vi är och vad

vi vill uppnå, bege oss ut i världen och leva som kungar med våra nyskrivna liv? Överlever vi i den hårda verkligheten utan acceptans? Våra vackra intentioner, vissnar som blommor utan vatten, om inte omgivningen ger oss det godkännande vi törstar efter. Vi lever för andras acceptans, för deras beröm, bekräftelse och samhörighet.

Sen menar att det finns en stor problematik med att enbart se den religiösa tillhörigheten, som en singulär identitet. Ett erkännande av identitetens mångfald kan motverka den singulära identiteten. Han hävdar att den religiösa identiteten inte överröstar alla andra tillhörigheter. Vi kan se en vilja till identitetens mångfald, då en elev på Pelech säger att hon inte vill bli placerad i något religiöst fack, där hon tvingas leva upp till någons förväntningar. Hon menar att hon vid varje tillfälle väljer sig egen väg, men ibland kan hon känna att en kategorisering hindrar henne i att göra vissa saker.¹⁰⁷

Är det för svårt för de religiösa flickorna att bejaka sina många olika tillhörigheter? Är det möjligt att utveckla en mångfald av identiteter, då de går på en religiös skola från 07:30-18:00, har religiösa studier, deltar i religiösa ungdomsgrupper på sin fritid, lever i en familj som har en religiös hållning?

Det kan finnas en svårighet för de ortodoxa flickorna att skapa sina många olika tillhörigheter. Självklart kan flickorna vara en judinna, religiös, författare, konstnär, dotter, men blir alla dessa olika tillhörigheter influerade av den starka religiösa övertygelse, som bildas när du hela tiden umgås med likasinnade. Enligt Sen kan barn som går i religiösa skolor få en begränsad förmåga att utveckla och göra sina egna val. På den religiösa flickskolan Pelech finns det en tendens till en sådan utveckling, här tar den religiösa identiteten över.

Har de sekulära eleverna fler alternativ då det kommer till hur identiteter skapas? Vad innebär en religiös identitet? Vad är religiöst för eleverna? De sekulära eleverna verkar ha det lättare att välja bland olika identiteter, då de går på en sekulär skola. I elevsvar på den sekulära skolan visade det sig att hälften av eleverna i vår undersökning ansåg sig inte vara religiösa. Två svar är speciellt intressanta angående hur man definierar vad som är religiöst eller inte. Intervjupersonen säger att han inte är religiös, men att han firar Jom kippur och andra judiska högtider.¹⁰⁸ Att han inte håller kosher är en av motiveringarna till varför han inte kan beteckna sig som religiös. Vad intervjupersonen beskriver som religiöst är element som utgör den ortodoxa livshållningen. Men eftersom han inte lever ortodoxt kallar han sig icke-religiös.

Till och med på den ortodoxa skolan finner vi att elev b3,¹⁰⁹ inte anser sig vara religiös, utan troende. Anledningen var att hon bär byxor i skolan och inte kjol, vilket vissa ortodoxa rynkar på näsan åt. Eleven beskriver för övrigt att hon tror på Gud, men detta är den primära orsaken till varför hon anser sig som troende och lyfter isär troende från begreppet religiös. Alltså även om ungdomarna inte säger att de är religiösa tycks det i många fall bero på att de inte praktiserar specifika regler t.ex. kosher. Alla firar och håller ett antal religiösa högtider och några tror på Gud. Det som gör det hela intressant är att intervjupersonerna firar högtiderna genom att gå till synagogan, som är en religiös institution. Många går med familjen eller enstaka religiösa familjemedlemmar. Trots detta hävdar hälften av de sekulära eleverna att de inte är religiösa. Vad innebär att vara religiös ur ett judiskt, israeliskt perspektiv? Att praktisera fler regler? Att vara ortodox eller ultraortodox? Med många av de svar vi fick i vårt

---

¹⁰⁷ Se resultat, fråga 14, b1.

¹⁰⁸ Se resultat, fråga 14, a4.

¹⁰⁹ Se resultat, fråga 14, b3.

resultat, tolkar vi att våra intervjupersoner anser den religiösa människan är en synonym beteckning för den ortodoxe människan.

Hälften av de sekulära eleverna i vår undersökning betecknar sig som religiösa, vilket ger en bild av att det är svårt att fastställa en färdig mall för hur elever på ett israeliskt sekulärt gymnasium förhåller sig till judendomen. Det är varken svart eller vitt, alla är inte icke-religiösa eller religiösa utan gränserna är flytande. Inom den sekulära gruppen finns vitt skilda uppfattningar om religion och många olika identiteter florerar. Eftersom varje individ är unik finns det ingen klar mall för vad det innebär att vara sekulär och om den sekuläre israelen är religiös eller ej.

I staten Israel finns det inte någon klar åtskillnad mellan religion och stat. Samhället präglas av det judiska och judendomen är levande i skolor, synagogor och organiserade ungdomsverksamheter. Genom denna religiösa prägel och svåra gränsdragning mellan religion och sekulära ställningstaganden, kan det vara svårt att avgöra var gränsen går mellan att vara religiös eller sekulariserad jude. Men två av våra fyra sekulära elever uttalar sig vara sekulära, samtidigt som de säger sig vara religiösa. De har icke-religiösa fritidsaktiviteter och generellt sekulära vänner. De går på ett sekulärt gymnasium och har sekulär religionsundervisning om judendomen. Därmed lever de i en sekulär livssfär.

Det är en komplex fråga att utvinna ett slutgiltigt och allomfattande svar för vad som räknas som sekulärt eller icke-sekulärt. Vad innebär det att vara sekulär? En pojke från Ironi säger att han vill vara en fri människa och hävdar att de religiösa sätter alltför tydliga gränser för vad man får och inte får göra.¹¹⁰ Innebär detta att den sekuläre israelen undviker att hålla regler såsom kosher, men fortfarande firar högtider?

Att vara sekulär i Israel tycks vara en bred beteckning för många olika syn- och förhållningssätt till religion. Vad som är gemensamt för eleverna är att de betecknar sig som sekulära eller ortodoxa beroende i vilken omfattning de låter judendomen strukturera deras liv med regelmässiga och religiösa livsmönster. Den ortodoxe eleven strukturerar upp sin vardag efter ett mönster vars förebild finns återgivet i de judiska texterna och traditionerna. De sekulära eleverna kan uttala sig som religiösa och fira högtider men följer till exempel inte matregler, sabbatens alla bud och traditionella livsmönster. Genom valet av skola tillbringar de sekulära eleverna sin tid tillsammans med pojkar och flickor.¹¹¹ Genom sitt ställningstagande lever flickorna på Pelech i en livssfär av ortodoxa normer och de sekulära eleverna bryter mot dem när de väljer en sekulär skola med heterogena klasser. Sekulära mönster kan därmed innebära att lämna traditionella könsmallar.

10.2 Kategori: mötet med skolans och utbildningens värld

Den tidigare forskning som har gjorts av Herman S.N. och hans kollegor om identitet och kulturella värden hos gymnasieelever i Israel påvisar att influenser som skapar identitet är hemmet, men också skolmaterial och lärares attityder. Skolan är en institution vars syfte är att föra över värderingar som följer ett ideal av vad landet kräver och vad skolans policy strävar efter att uppnå. Att eleverna ska lära sig matematiska formler, floder och historia är bara en del av skolans uppgift. Lärare axlar ett ansvar av att agera förebild och lära eleven samhällets

---

¹¹⁰ Se resultat, fråga 14, a2.

¹¹¹ Se resultat, fråga 3.

normer, men också de normer skolan vill överföra till sina elever. Skolan blir en plats som är viktig och på något sätt formar elevens identitet.

Varken Ironi eller Pelechs elever har undervisning om andra religioner som ett eget ämne utan undervisningen om främmande religioner integreras i andra ämnen. T.ex. kan engelskläraren ta upp något om katolicism om det berör ett litterärt verk, eller historieläraren då han berättar något om islam om det är nödvändigt för en viss tidsperiod.¹¹² Detta innebär att skolan inte ger, varken de sekulära eller ortodoxa eleverna som vi har intervjuat, så mycket kunskap om främmande religioner utan lägger störst vikt vid judendomen. Detta sänder naturligtvis ett undermedvetet budskap till eleverna om att det är viktigast att lära sig om judendomen.

När eleverna svarade varför de valde sin skola angav de skäl som att släkt/vänner hade gått där själva eller rekommenderat skolan för dem. Detta var ett svar som kom både från de sekulära och ortodoxa eleverna, vilket vittnar om den andres influenser i valet av skola. Visserligen fanns det undantag då en sekulär elev beskrev att hon gick på Ironi för att det fanns ett speciellt program som hon ville gå.¹¹³ En ortodox flicka beskrev att hon valde Pelech för att hennes omgivning rekommenderat skolan, men motiverade även sitt skolval med hoppet om att få nya influenser.¹¹⁴

Både de sekulära och ortodoxa eleverna lever i världar av likasinnade. De uppger generellt på båda håll att de inte har nära icke- judiska vänner, men samtidigt verkar de inte heller ha nära kontakter med icke-religiösa om de är ortodoxa eller vice versa. Det israeliska samhället är segregerat och araber och judar bor mestadels inte i samma områden. Den närmaste kretsen av vänner, familj och skolkamrater är sekulära, menar de sekulära eleverna och de ortodoxa uppger också deras omgivning i första hand är ortodox.¹¹⁵ När ungdomen sedan väljer skola på inrådan av denna likatänkande omgivning hamnar hon återigen i en religiös, judisk kontext då hon väljer Pelech, eller en sekulär då hon väljer Ironi. Skolan och pedagoger, klasskamraterna, skolämnen och skolmaterialet formar individerna ytterligare till en ortodox eller sekulär identitet.¹¹⁶

Det framgår att eleverna på Pelech har stor andel religionsundervisning på sitt schema, jämfört med Ironi, vars bibelkunskap rör sig om fem studietimmar i veckan. Pelechs elever studerar dessutom fler judiska böcker och har religiösa kurser som tillval. Detta innebär att eleven i skolan skolas in i en religiös tradition och hennes religiösa identitet formas efter skolandan, likaväl som hemma vid middagsbordet.

10.3 Kategori: mötet med familjen

Giddens beskriver institutionernas makt i det moderna samhället. Att institutionerna har tagit över som identitetsskapare och menar att barns socialisation styrs av experter såsom barnläkare, pedagoger och inte längre av familjen och den närmsta kretsen, som det en gång har varit. Att den traditionella tryggheten med att överföra kunskaperna från generation till generation försvinner, är något hos Giddens vi starkt motsätter oss. Visserligen har skolan en stark roll som identitetsskapare, men vad som framgår från vår undersökning har föräldrarna både till de sekulära och ortodoxa ungdomarna ett starkt inflytande över deras liv. Oavsett om

---

¹¹² Se resultat, fråga 9.

¹¹³ Se resultat fråga 2, a1.

¹¹⁴ Se resultat, fråga 2, b3.

¹¹⁵ Se resultat, fråga 6.

¹¹⁶ Se resultat, fråga 2.

det handlar om att de ska prestera väl i skolan eller om föräldrarna har en viss religiös hållning.

Många av de ortodoxa och sekulära eleverna har angett en förälder som förebild och inspiration i deras liv.¹¹⁷ Föräldrarna formar barnens religiösa och övriga identiteter genom att vara förebilder och genom att sätta normer för vad som är rätt och fel genom uppmuntran och bestraffning. Är det medvetna val att föra vidare tradition och religion från föräldrarnas sida? Eller sker det per automatik när barnen integreras i vardagslivet och föräldrarnas rutiner? Ziehe hävdar att föräldrar påverkar barnets vardag, samt vilka vänskapsband som får utvecklas. I resultatet finns en tendens till att intervjupersonerna påverkas av föräldrarnas värderingar, t.ex. som när barnet går i synagogan för att hans far gör det, eller när han väljer skola.¹¹⁸

Enligt Ziehe är en kulturell friställning när de trygga ramarna i form av traditioner har avtagit och individen själv ska finna sin identitet. Kan mallen för den kulturella friställningen appliceras på det israeliska samhället? Det ter sig som om det israeliska samhället är präglad av judiska traditioner, som invånarna kan leva efter. Religionen tycks delvis vara en trygg ram för ungdomarna i deras identitetsskapande, då de i intervjuerna menar att det är viktigt att fira högtider och bo i Israel.¹¹⁹

Vad det avser den kulturella friställningen kan det vara så att de ortodoxa flickorna på Pelech inte berörs i lika stor grad som de sekulära eleverna. De ortodoxa har en mer traditionell livsföring, där de har religionens och traditionens trygga ramar att falla tillbaka på. De har en mer utstakad och klar bild av hur ett religiöst liv ska se ut och de verkar följa denna mall då deras identitet utformas. De sekulära kan till en viss del utsättas för den kulturella friställningen genom att deras liv inte är lika traditionellt utstakat. Detta kan resultera i att media kan ha mer inflytande över deras identitet. Men det går inte att komma ifrån att även de sekulära eleverna har traditionella judiska mönster i livet i form av att de gör barmitzva eller batmitzva, samt firar Jom kippur och andra traditionella, judiska högtider.¹²⁰

Eleverna från Ironi kommer från mindre religiösa hem än eleverna från Pelech.¹²¹ Detta innebär att ungdomarna sedan vaggan socialiserats in i en viss religiös hållning och med denna inställning kommer en uppsättning normer och ideal om hur man ska vara och bete sig. Pelechs flickor har sedan barnsben lärt sig om traditioner, matregler och andra föreskrifter med ortodox judisk inriktning. De ser på världen med ortodoxa glasögon och lever mitt i denna religiösa kontext, i form av att de går på Pelech och har religiös ungdomsverksamhet på fritiden. De sekulära eleverna befinner sig i en annan kontext, en sekulär där religionen inte styr vardagen på samma sätt. De lever sina liv med judiska högtider men strävar inte efter att följa regler och judiska föreskrifter med samma målinriktning som de religiösa flickorna.

10.4 Kategori: mötet med samhället

Det israeliska samhället består till en majoritet av judar. När samhället delvis styrs av religiösa krafter och lagar, uppmanar det oss till att följa en religiös norm, i det här fallet den judiska. När samhället har religiösa attribut, i form av ett rikt antal synagogor, ekonomiskt

---

¹¹⁷ Se resultat, fråga 13.

¹¹⁸ Se resultat, fråga 19, a2 och 2.

¹¹⁹ Se resultat, fråga 16 och 19.

¹²⁰ Se resultatet, fråga 16.

¹²¹ Se resultat, fråga 12.

stöd för judiska studier, samt möjlighet att studera religion istället för att bli en vanlig soldat i armén, uppmanas medborgarna att anamma det judiska och därmed blir det enklare att gå en religiös väg. Tillgången till judendom och judiska attribut i samhället gör att en religiös identitet lättare formas hos både de sekulära och ortodoxa ungdomarna.

När majoriteten är judar i Israel blir det judiska normen. Det judiska blir inte något svårtillgängligt för ungdomarna som vi har intervjuat när de med lätthet kan uppsöka en synagoga i sitt kvarter för att fira högtider eller när omgivningen också är judisk. Dessutom är alla lediga på sabbaten och andra judiska högtider. Detta kan vara anledningen till att hälften av de sekulära eleverna och ortodoxa eleverna i vår undersökning angett att det är viktigt för deras judiska identitet att bo i Israel.¹²² Men att urskilja samhällets influenser och mål kan vara svårt när man befinner sig mitt i denna kontext. En av eleverna svarade att han inte såg något judiskt i det israeliska samhället.¹²³ För övrigt kunde både eleverna på Pelech och Ironi urskilja hur religionen verkade i det israeliska samhället på olika sätt via synagogor, skolan, media, politik och så vidare. Två av flickorna från Pelech menade att religionen kunde ses överallt i samhället. Kan detta bero på att de söker religionens tecken med sina ortodoxa glasögon?¹²⁴

Det finns en markant skillnad mellan de ortodoxa och sekulära elevernas sätt att spendera sin fritid på. Samtliga av Pelechs flickor menar att de tillbringar sin fritid med religiös organiserad verksamhet som scouterna eller Bnei Akiva. En av de sekulära ungdomarna anger också att han är aktiv i de icke-religiösa scouterna, medan de tre övriga har andra intressen. De sekulära menar att de utanför den organiserade verksamheterna på fritiden också ägnar sig åt att umgås med familj eller vänner. Alla pelecheleverna ägnar sig dessutom åt volontärarbete eller åt att vara rådgivare för yngre medlemmar med t.ex. svåra hemförhållanden. De menar att de känner att de gör nytta och något bra.¹²⁵

I den organiserade, religiösa ungdomsverksamheten fördjupas den religiösa identiteten och de roller och livsmönster som förväntas av individen i denna kontext. De ortodoxa blir möjligtvis ännu mera religiösa genom ett aktivt deltagande i dessa organisationer och deras identiteter som judinnor och ortodoxa förstärks ytterligare. När eleven från Ironi anger att han är aktiv i de icke-religiösa scouterna, innebär det också att hans identitet som sekulär kan förstärkas av denna verksamhet. Samtidigt tillbringar de sekulära eleverna tid med vänner och familj, som de angett är sekulära. Den sociala omgivningen formar och befäster självidentitet och religiös identitet genom interaktion, dialog, gemenskap och bekräftelse.

Många elever från både Pelech och Ironi kopplar samman judisk identitet med synagogan. Andra företeelser och platser är församlingen, familjen och bönen, gemensam eller enskild.¹²⁶ Religion kan utgöra kärnan av samhörighet för familjen och det kan vara grunden för värden och normer. Religionen kan via högtider och traditioner knyta samman familjen genom förberedande och firande. Detta knyter då även samman familjen med det judiska folket som blir en yttre gemenskap. Detta befästs genom att omgivningen till majoriteten är judar, skolan undervisar till större del om judendomen och att det i det israeliska samhället finns många judiska institutioner och kulturella och traditionella företeelser. Många olika synagogor finns i

---

¹²² Se resultat, fråga 17.

¹²³ Se resultat, fråga 17, a4.

¹²⁴ Se resultat, fråga 17.

¹²⁵ Se resultat, fråga 11.

¹²⁶ Se resultat, fråga 15.

samhället och de tycks bli en mötesplats för människor och en plats för gemenskap. En institution där religiösa värden befasts men även en judisk identitet. En intervjuperson svarade att han firade Jom kippur på grund av hans pappa var religiös.¹²⁷ Genom att tillfredsställa pappan blir han uppmuntrad, tackad och belönad genom kärlek och gemenskap. Religionen blir vägen till gemenskapen med pappan.

De religiösa flickorna beskriver hur de veckovis eller månadsvis går till synagogan jämfört med de sekulära intervjupersonerna som mera sällan går dit.¹²⁸ I synagogan befasts den religiösa identiteten ytterligare. Men när en person befinner sig i en religiös kontext följer även vissa sociala koder och normer om hur man ska bete sig som kvinna, människa och som en ortodox person. Här hyllas antagligen andra egenskaper än i de sekulära sammanhangen. Genom att se sig som ortodox eller sekulär gör varje individ ett ställningstagande och formar sin självbild delvis efter de förebilder som finns i sammanhanget. Individen själv identifieras formars möjligtvis av de strömningar som finns i samhället som finns med åsikter som bilden av den sekulära som mer modern och fritänkande. Då ser hon sig som en motsats till de ortodoxa, som representerar det omoderna. De ortodoxa formars eventuellt av bilden som representant för mer traditionella värden.

Alla flickorna på Pelech angav att de i sin judiska identitet lägger stor vikt vid att fira sabbat, vilket enbart en elev från Ironi ansåg vara betydelsefullt. På Pelech fann två av fyra att det är viktigt för den judiska identiteten att ha en judisk partner, medan ingen av Ironi angav detta.¹²⁹ Om du vill leva ett traditionellt och ortodext judiskt liv, är en judisk partner viktig för att de judiska plikterna ska kunna utföras i hemmet. För att följa de judiska traditionerna bör du sträva efter att följa dess ramar och detta förutsätter ett visst beteende och en religiös struktur i ditt liv.

10.5 Kategori: etiska och moraliska ställningstaganden

Judendomens etik är förankrad i våra intervjupersoner oavsett om de beskriver sig själva som sekulära eller ortodoxa. Kan detta bero på att judendomen är anbringad i en judisk uppfostran som de själva och deras föräldrar har socialiserats in igenom hundratals generationer av judiskt liv?

Dessutom bygger Israels lagar på Bibelns bud om att inte stjäla, mörda, ljuga eller att begå brott av olika slag. Detta lärs ut i skolan, hemma i tv-soffan och av rabbinen eller religionsläraren inför barmitzvan/batmitzvan. Samtliga intervjupersoner uppger att de lever efter en viss moralisk etik som de kan koppla till judendomen. Majoriteten anger att man ska respektera andra genom att inte ljuga, stjäla eller sprida andras hemligheter.¹³⁰ Men trots detta svarar samtliga elever att de aldrig skulle skvallrat för läraren, då en vän har fuskat på ett prov.¹³¹ Detta innebär att de respekterar sin etik om att hålla andras hemligheter medan sex av åtta väljer att ljuga för läraren. Men två pelechelever hävdar att de inte skulle ljuga för läraren utan snarare säga att de visste vem som fuskat men inte kan avslöja personens namn. Detta kan bero på att de religiösa eleverna socialiserats in med ett strängare förbud om lögn, vilket judendomen förbjuder så länge det inte räddar liv. En intressant skillnad är att samtliga av

---

¹²⁷ Se resultat, fråga 19, a2.

¹²⁸ Se resultat, fråga 18.

¹²⁹ Se resultat, fråga 16.

¹³⁰ Se resultat, fråga 23.

¹³¹ Se resultat, fråga 24.

Pelechs flickor menar att de skulle söka upp sin väninna och uppmana henne till att ta sitt ansvar och berätta för läraren om att hon fuskat. Judendomen förespråkar att man alltid har ett personligt ansvar som man måste uppfylla. Kan det vara så att de religiösa flickorna har dessa mönster integrerat i sitt tänkande genom sin judiska uppfostran och religiösa skolgång?

Eleverna på den religiösa skolan Pelech menar att de skulle reagera på butikstölden genom att agera. Tre av fyra sekulära menar att de inte lägger sig i stölden eller säger att de inte vet hur de skulle reagera.¹³² Kan denna reaktion, som eleverna på den sekulära skolan Ironi har, ha att göra med att de förlitar sig på att samhället eller institutionerna skall ingripa? Har den enskilde individens ansvar börjat avta i den sekulariserade världen genom mötet med moderniteten? Det kan tolkas som om att de religiösa anser att man måste ta ett personligt ansvar för sina medmänniskor och ingripa vid stöld som är ett förbudet enligt både lagen och judendomen.

Majoriteten av de religiösa och sekulära eleverna vänder sig mot djurförsök inom kosmetisk forskning. Men vad det avser djurförsök inom medicinsk forskning är tre av fyra för detta på Ironi och två av fyra på Pelech.¹³³ Det är intressant att urskilja att flera av eleverna är beredda att gå så långt att de ställer sig mot djurförsök för medicinsk forskning. Är etiken om djurens välbefinnande så väl förankrad i ungdomarnas sinnen och etik? Liksom judendomens förmaningar om djurens rätt, ungdomsorganisationer mot plågsamma djurförsök, arga djurrättsaktivister eller föräldrar?

Egoisten stänger sin dörr, skriver Lévinas. Egoisten tränger bort den andres ansikte och håller sitt hem stängt och ogästvänligt. Judendomen påbjuder oss och uppmanar oss att öppna vår dörr för främlingen. Men är familjens och samhällets moral starkare än religionen även för de religiösa flickorna från Pelech? Enbart en flicka menar att hon skulle släppa in främlingen.¹³⁴ De övriga intervjupersonerna från Pelech och Ironi håller sina dörrar stängda, av rädsla för den främmande andre. Samhället och våra föräldrar lär oss från barnsben att inte lita på främlingen och att aldrig öppna dörren för någon som du inte känner. Men om vi gör denna avgränsning, kan vi heller aldrig möta den andres ansikte? Men föräldrar, pedagoger, samhället och dess institutioner är vad som socialiserar oss, formar och skapar våra identiteter och religiositet. Att gå emot de normer och direktions som vi är insnärjda med sedan vaggångerna ter sig svårt även för våra ortodoxa pelechelever. Trots att judendomen menar att man ska älska främlingen och bjuda in honom i sitt hem, är rädslan och socialisationens instruktioner om att hålla sin dörr låst, starkare.

Identitet formas av att individen befinner sig i ständig interaktion med omgivningen i en evigt pågående process av förändring, genom mötet med den andre och hennes idéer, impulser, värden och uttryck. Samtliga av eleverna befinner sig i denna komplexa process av att finna sig själva och sin plats i världen.

---

¹³² Se resultat, fråga 25.

¹³³ Se resultat, fråga 26 och 27.

¹³⁴ Se resultat, fråga 28, b2.

11. Slutsats

Samhörighet och bekräftelse stärker och formar identitet och religiositet. Om barnet vet vad som förväntas av henne i form av ritualer, böner, inläring och så vidare vet hon vad hon ska prestera för att få bekräftelse och för att platsa i gruppen. Om familjen är religiös, tar hon efter de vuxna och de andra barnen för att få beröm, känna samhörighet och därmed finna ett förhållningssätt mot omvärlden och den andre, medmänniskan. När familjen och skolan erbjuder trygga ramar i form av religionen som rättesnöre i vardagen lär individen sig hur hon ska leva, tänka, tro för att platsa i gemenskapen. Om hon rör sig i en religiös omgivning där hennes familj, vänner, klasskamrater, lärare och grannar också är till exempel ortodoxa judar sker hennes dagliga interaktion med likasinnade. Därmed interagerar hon, bekräftas och utvecklar de egenskaper som gruppen sätter högt värde på. Samma mönster gäller de sekulära eleverna.

Den sekulära israeliske eleven behöver inte vara fri från religiösa attribut eller religiösa trosuppfattningar, men kan leva i en sekulär livs sfär där religionen inte utgör majoriteten av strukturerna för vardagen. Detta innebär att den sekulära eleven mycket väl kan tro på Gud eller fira högtider, men inte nödvändigtvis följer Torahns bud och majoriteten av de judiska lagarna.

Både de sekulära och ortodoxa elevernas religiositet och identitet formas efter den sociala omgivningen och samhällets institutioner. Samtidigt formar religiositeten individerna eftersom den kan förutsätta vissa roller. Judisk ortodoxi kan befästa och förstärka traditionella könsroller och en religiös struktur som till exempel sabbaten. Sabbaten förutsätter att du lever i ett familjeliv. Lever du efter ett sekulärt mönster har du större frihet att utforma strukturen i ditt liv med andra alternativ än vad judendomen erbjuder.

Om man avslöjar en fuskande vän får det större konsekvenser för individens sociala liv än om hon ljugar för läraren. Gemenskapen är källan till näringen för självets biografi, hennes väv av självberättelser. Individen lever och formas efter bekräftelsen och gemenskapen i livet. Därmed blir det viktigare att inte svika sin grupp, eftersom det ger större konsekvenser för individen personligen? Därför blir lögnen oundviklig och ursäktas för det egna samvetet som en nödvändighet?

Det personliga ansvaret är centralt inom judendomen och pelechflickorna menar att de skulle reagera genom att aktivt ingripa vid en butiksstöld eller uppmana en fuskande vän att avslöja sig själv inför läraren. Majoriteten av de sekulariserade tycks lägga bort sitt ansvar och förväntar sig att samhället ska ingripa och ta ansvar och på så sätt kan de ursäkta sin egen passivitet? Därmed kan man inte dra en slutsats om att det finns en gemensam judisk etik hos de sekulära och ortodoxa, däremot finns många likheter med paralleller till judisk etik. Eleverna sätter alla ett högt värde på djurens välbefinnande och att man inte ska pina djur i onödan genom till exempel djurförsök inom den kosmetiska forskningen och ett antal vänder sig även emot djurförsök inom den medicinska forskningen.

Judendomen må vara förankrad i den judiska kulturen och uppfostran oavsett om intervjupersonerna kallar sig sekulära eller ortodoxa. Men trots att judendomen ligger som grund för Israels lagar och barnuppfostran, är föräldrarnas, pedagogernas och samhällets varningar starkare än Guds bud för intervjupersonerna, exemplifieras av att enbart en ortodox flicka, svarar att hon skulle släppa in främlingen i sitt hem.

12. Sammanfattning

Vi vill undersöka och jämföra hur identiteter skapas hos ungdomar på ett sekulärt judiskt gymnasium och på ett ortodoxt judiskt gymnasium i Israel. Genom intervjuer med elever på dessa två gymnasier, strävar vi efter att uppnå en vidare förståelse av hur identitet skapas i mötet med den andre. Vi vill undersöka socialisationsprocessens inverkan av hur ungdomens identitet och religiositet formas genom interaktion och dialog med föräldrar, släktingar, vänner, pedagoger och genom mötet med samhällets institutioner såsom synagogor, skolor och fritidssysselsättningar. Vår huvudfråga är: hur skapas identitet hos de utvalda gymnasieeleverna i Israel?

Vår metod bygger på att vi reste till Israel och intervjuade elever på ett ortodoxt gymnasium och ett sekulärt. Vi har gjort en kvalitativ studie och använde oss av halvstrukturerade intervjuer.

Resultatet visar hur de ortodoxa eleverna kommer från religiösa hem, samt lever och verkar i en ortodox, religiös miljö. De går på en ortodox skola, har ortodoxa vänner och grannar och är aktiva i organiserade, religiösa ungdomsverksamheter. De sekulära eleverna rör sig i en sekulär livs sfär, där de religiösa strukturerna såsom att hålla sabbatens alla bud och kosher inte är centrala.

Dessutom har vi undersökt hur eleverna ser på olika moraliska dilemman. De ortodoxa eleverna tror på ett större personligt ansvar, vänder sig starkare mot lögn, men både de religiösa och sekulära värnar om djurens välbefinnande.

De ortodoxa eleverna rör sig i religiösa judiska miljöer och de sekulära i sekulära miljöer till exempel genom att de går på ett sekulärt gymnasium och har icke-religiösa fritidsaktiviteter. Detta innebär att ungdomarna ständigt möter, interagerar, för en dialog och känner gemenskap med en grupp som är antingen ortodox eller sekulär. Genom bekräftelse och uppmuntran från den egna gruppen formas individens identitet och även hennes religiösa identitet. Den religiösa identiteten kan också innebära att ett visst beteende förväntas av individen. En religiös flicka kan möjligtvis förväntas leva sitt liv annorlunda än en sekulär.

Det går inte att fastställa en gemensam judisk etik för de ortodoxa och sekulära ungdomarna. Vad som framgår är att de ortodoxa eleverna tar fasta på judendomens budskap om att ta ett personligt ansvar för sina handlingar. Men båda grupperna värnar om djurens rätt och välmående. Många av eleverna svarade att de hellre hjälper en fuskande vän genom att ljuga för läraren, än att värna om att tala sanning. Detta tyder på att individen inte följer sina moraliska ståndpunkter om att tala sanning, om det innebär att det kan få personliga konsekvenser genom att vännerna skulle bli arga och besvikna. Ett tydligt tecken på socialisationens makt över individen är när även majoritet av de ortodoxa eleverna avstår från att släppa in främlingen. Att visa kärlek och gästfrihet mot främlingen uppmanas starkt inom judendomen, men rädslan för den främmande andre är större än att följa detta bud.

13. Förslag till fortsatt forskning

Det vore intressant att undersöka om och hur kursplanerna skiljer sig åt mellan sekulära och religiösa skolor. En annan intressant aspekt vore att undersöka om och hur elevernas syn på sex, abort och homosexualitet skiljer sig åt på religiösa och sekulära skolor.

14. Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Band med intervjuer, bilaga 2.

Maria, kontakt person på Ironi, muntlig källa, telefonsamtal den 20/11- 2008.

Tryckta källor

Appel, Gersion, *A philosophy of Mizvot – The Religious- Ethical Concepts of Judaism, Their Roots in Biblical Law and the Oral Tradition*, New York, Ktav Publishing House Inc, 1975.

Davidson, Bo, Patel, Runa, *Forskningsmetodikens grunder – Att planera genomföra och rapportera om en undersökning*, tredje upplagan, Lund: Studentlitteratur, 2003.

Giddens, Anthony, *Modernitet och självidentitet självet och samhället i den senmoderna epoken*, Uddevalla: Daidalos, 2005.

Groth, Bente, *Judendomen - Kultur, historia, tradition*, Stockholm: Natur och kultur, 2002.

Kemp, Peter, *Emmanuel Lévinas- En introduktion*, Stockholm: Symposion AB, 1993

Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur, 1997.

Lévinas, Emmanuel, *Etik och Oändlighet*, Stockholm, 1993, tredje upplagan

Lévinas, Emmanuel, *Totality and Infinity*, Pittsburgh, Duquesne University Press, 1969.

Norstedts svenska ordbok. En ordbok för alla, första upplagan, Finland, 2003.

Schierenbeck, Isabell, *Det splittrade Israel? politiska och sociala skiljelinjer*, Lund: Studentlitteratur, 2006.

Lundgren, Svante, *Religiös och sekulär judendom i modern tid*, Åbo: Åbo akademien, 2005.

Sen ,Amartya, *Identitet och våld, Illusioner om ödet*, Uddevalla: Daidalos AB, 2006

Sernhede, Ove, *Ungdomskulturen och de Andra sex essäer om ungdom, identitet och modernitet*, Uddevalla: Daidalos AB, 1996.

Taylor , Charles, *Identitet frihet och gemenskap, politisk-filosofiska texter i urval av Harald Grimen*, Uddevalla: Daidalos AB, 1995.

Telushkin, Joseph, *The book of Jewish values- A day – by – day guide to ethical living*, New York: Bell Tower, 2000.

Ziehe,Thomas, *Kulturanalyser ungdom utbildning modernitet*, Stockholm: Symposion AB, 1989.

Artiklar

Friedman, Michelle L, Friedlander, Myrna L, Blustein, David L, "Toward an Understanding of Jewish Identity: A Phenomenological Study", 2005, ISSN: 0022-0167, Journal of Counseling Psychology v52 n1 p77-83 Jan 2005, Peer Reviewed Journal.

Herman, S.N., "The identity and cultural values of high school pupils in Israel.", 1967, Rapportnummer: BR-5-1404."

Goldberg, Julie L, O'Brien, Karen M,"Jewish women`s psychological well-being: the role of attachment, separation and Jewish identity", *Psychology of Women Quarterly*, **29**, 2005, s. 197–206. Blackwell Publishing. Printed in the USA. Copyright C_ 2005 Division 35, American Psychological Association. 0361-6843/05.

Artiklar i uppslagsverk

Nationalencyklopedin, band 9, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1992, s. 342, samt 622-629.

Nationalencyklopedin, band 14, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1994, s. 45.

Internetkällor

www.mfa.gov.il , facts about Israel, education, education: primary and secondary, 2008-10-01

www.mfa.gov.il, facts about Israel, society-jewish society, 2008-10-01

www.pelech.org.il, English, about Pelech school, 2008-12-01

